

คำซ้อน คำคล้อง และคำประกอบ

ภาษาไทยเป็นภาษาคำโดด คือคำในภาษาแต่ละคำสำเร็จรูปอยู่แล้ว สามารถนำมาใช้ด้วยกันได้โดยมิต้องมีการต่อเติมหรือเปลี่ยนแปลงรูปคำแต่อย่างใด คำเหล่านี้เมื่อนำมาเรียงกันเข้าตามหลักไวยากรณ์ภาษาไทยก็จะกลายเป็นวลีหรือประโยค

ภาษาไทยไม่มีวิธีสร้างคำโดยการเปลี่ยนแปลงรูปคำ เมื่อจะสร้างคำใหม่ ๆ ขึ้นใช้ให้มีความหมายเพี้ยนไปจากเดิมหรือต่างไปจากเดิม หรือเพื่อประโยชน์อย่างอื่น เช่น ย้ำความหมายของคำหนึ่งคำใด หรือให้ภาษามีความไพเราะยิ่งขึ้นก็อาจใช้วิธีนำคำบางคำมาเรียงเข้าด้วยกัน แล้วถือเป็นคำเดี่ยว คำประเภทที่เกิดจากการนำคำมาเรียงกันเช่นนี้ ผู้เขียนแบ่งออก 3 ชนิด คือ

1. คำซ้อน เกิดจากการนำคำสองคำขึ้นไปมาเรียงซ้อนกันเข้า คำที่นำมาเรียงซ้อนกันนั้นมีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกัน เพื่อเน้นความหมายของคำที่ต้องการพูดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยทั่วไปคำที่ต้องการพูดจะเป็นคำหน้าสุดของคำซ้อน ส่วนคำอื่นทำหน้าที่เป็นส่วนที่มาย้ำความหมาย คำประเภทนี้เช่นคำว่า เลือ่สาค คำว่าสาค หมายถึง เลือ่ ใช้เป็นคำซ้อน แปลว่า เลือ่ ดังนี้ เป็นต้น

2. คำคล้อง คำประเภทนี้อาจมีลักษณะเป็นคำซ้อนหรือไม่ก็ได้ เกิดจากการนำคำตั้งแต่สองคำขึ้นไปมาเรียงกัน เกิดเป็นคำใหม่ซึ่งมีสัมผัสคล้องจองกันในตัว คำประเภทนี้ส่วนมากเป็นคำซ้อนด้วย เช่น ปรีกษาหรือ สूरบตบมือ เป็นต้น

3. คำประกอบ เกิดจากการนำคำตั้งแต่สองคำขึ้นไปมาเรียงกันเข้าแล้วกลายเป็นคำใหม่ซึ่งมีความหมายเป็นความหมายรวม ๆ ของคำที่มารวมกันนั้น แต่มิได้มีความหมายอย่างเดียวกับคำหนึ่งคำใด คำประเภทนี้ เช่น เลือ่ผ้า หมายถึง เครื่องนุ่งห่มคือทั้ง เลือ่ทั้งผ้า มิได้หมายถึง เฉพาะ เลือ่หรือผ้าอย่างหนึ่งอย่างใด เรือแพนงา หมายถึง พาหนะที่ใช้สัญจรทางน้ำจะเป็นเรือก็ได้แพก็ได้ แต่มิได้กำหนดให้แน่นอนว่าเป็นเรือหรือเป็นแพ

ในภาษาสมัยอยุธยา คำที่เกิดจากการสร้างคำแบบต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก อาจเป็นคำซึ่งมีรูปเหมือนคำสมัยปัจจุบัน แต่ความหมายต่างกันหรือมีรูปคล้ายกับคำสมัยปัจจุบันแต่ประกอบด้วยคำบางคำ ซึ่งต่างกับคำที่นำมาประกอบกันในสมัยปัจจุบัน คำที่

แตกต่างกันนี้ปรากฏในคำสามประเภทคือ คำซ้อน คำคล้อง และคำประกอบ ดังจะได้นำมาอธิบายเป็นประเภท ๆ ดังต่อไปนี้

5.1 คำซ้อน

คำซ้อนเป็นลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของภาษาไทย เกิดจากการนำเอาคำซึ่งต่างเสียงแต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันมาซ้อนกันแล้วมีความหมายเท่าเดิมหรือแตกต่างกันไปจากเดิมบ้าง คำที่นำมาซ้อนกันนั้นอาจเป็นคำไทยเดิมทั้งคู่ เช่น ใหญ่โต เล็กน้อย บ้านเรือน หรืออาจเป็นคำไทยซ้อนกับคำภาษาอื่นซึ่งไทยยืมมาใช้ก็ได้ เช่น สถานที่ วิศวกรรม ภูผาปิศาจ ทั้งนี้เป็นต้น ในสมัยอยุธยา คำซ้อนบางคำซึ่งสมัยปัจจุบันไม่ใช่หรือสมัยอยุธยาใช้เหมือนกัน ลักษณะที่แตกต่างกันเช่นนี้เป็นลักษณะประการหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่เคยชินกับภาษาทั้งสองสมัยสามารถทราบได้ว่า หนังสือเล่มใดแต่งในสมัยใด แม้ทั้งสองสมัยจะนิยมใช้คำซ้อนเหมือนกัน แต่คำที่เป็นคำซ้อนก็มักจะต่างกัน ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างคำซ้อนสมัยอยุธยาที่ใช้ต่างกับสมัยปัจจุบันต่อไปนี้

กนสร้างเล็กรัง

คำว่า กน แปลว่า มุง, ตง หน้า

สร้าง แปลว่า ทำ, ปลูก, ก่อ

เล็ก แปลว่า ยกขึ้น, ทำนุบำรุง

รัง แปลว่า ระวัง, ฝ่่า, รักษา, ครอบ

คำว่า กนสร้าง จึงแปลเอาความได้ว่า "ทำขึ้น, หรือสร้างขึ้น" และเล็กรัง แปลได้ว่า "ทำขึ้นและทำนุบำรุงไว้" คำว่า กนสร้างเล็กรัง จึงแปลว่า "สร้างขึ้นและบำรุงรักษาไว้" ในสมัยอยุธยาใช้ว่า เล็กรังกนสร้าง ก็มี ในสมัยปัจจุบันคำซ้อนบางคำก็เรียงสลับที่กันเช่นนี้ได้ เช่น โกรธซึ่ง - ซึ่งโกรธ, แคนเคื่อง - เคื่องแคน แต่บางคำก็สลับที่ไม่ได้ เช่น ฝ่่าสาง จะพูดว่า สางฝ่่าไม่ได้ เป็นต้น ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า กนสร้างเล็กรัง และเล็กรังกนสร้าง ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "นายอากอร์เขียนโฉนดให้ไว้แก่ผู้เล็กรังกนสร้างนั้น

ใหญ่ว่าผู้นอนอยูานั้น กนสร้างเล็กรัง ทำปล้นขึ้นในปี

นั้นเท่านั้นไว้เป็นสำคัญ"

(กฎ. 3 น. 111)

คำว่า กนฺสาณเล็กรัง หรือ เล็กรังกนฺสาณ ในตัวอย่างนี้จะแปลว่า "สร้างขึ้น และบำรุงรักษาไว้" ไขกับที่คตินาจะหมายถึง "การจับจองที่ดินเพื่อทำกิน" คำนี้ไม่ปรากฏที่ใช้ในสมัยปัจจุบันแล้ว

กระทำกาลกิริยาตาย

คำว่า กระทำกาลกิริยา มาจากสำนวนบาลีว่า กาลํ กโรติ แปลว่ากระทำซึ่งกาล โดยนัยแปลว่า ตาย ในสมัยอยุธยา คำว่า ตาย มาสอนเขาเหมือนเป็นคำแปล ทำนองเดียวกับเมื่อเรารับคำศัพท์ภาษาอังกฤษเข้ามาใหม่ ๆ เมื่อพูดถึงศัพท์คำนั้นมักกำกับคำไทยที่เป็นความหมายของคำคำนั้นไว้ด้วย¹ เช่นในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ตอนที่ว่าด้วย การพระราชกุศลทักษัตนน้ำผึ้ง มีความตอนหนึ่งว่า

"ขอความที่วามานี้ คือแปลว่าอาหารเต็มที่เป็น อันอีเตเบอลไม่น่ากินหรือกินไม่ได้ อยู่แล้วนั้น มาคลุกเคลาเข้าควยเนยเหลว เนยข้นเป็นตมก็ยิ่งอันอีเตเบอลกินไม่ได้หนักไป"²

การสอนคำแบบนี้เป็นการนำคำไทยซึ่งใช้กันอยู่เป็นปรกติมาสอนกับคำต่างประเทศ ซึ่งไทยรับมาใช้ เพื่อไขความคำภาษาต่างประเทศนั้นให้เข้าใจได้แจ่มแจ้ง คำต่างประเทศ ในสมัยอยุธยาที่ไทยรับเข้ามาใช้มากที่สุดก็คือคำบาลี สันสกฤต และเขมร การสอนคำไทยเข้ากับคำภาษาเหล่านั้นก็คงเป็นควยเหตุผลดังกล่าวนี้อเอง ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า กระทำกาลกิริยาตาย ในภาษาไทยสมัยอยุธยา

¹ วัลยา วิมุกตะดพ, "การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ สำนวน และลำดับของ คำในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513), หน้า 163

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2505), หน้า 652 - 3.

ตัวอย่าง "ปฏิบัติบัติตามตามาตราบเทาจนบิตามานคา

ทั้งสองกระทำกาลกิริยาตาย"

(กฎ. 1 น. 14)

"อันว่ากระลาการณุนครันกระทำกาลกิริยาตาย
แล้วก็จะไปใหม่อยู่ในอบายภูมิ"

(กฎ. 1 น. 19)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้คำว่า กระทำกาลกิริยาตาย แปลว่า "ตาย"

กระทำสร้างแปลง

คำว่า กระทำ, สร้าง, และแปลง แปลว่า "ทำให้มีขึ้น" ไคทั้งสามคำในสมัย
อยุธยาใช้เป็นคำชอนว่า กระทำสร้างแปลง แปลว่า "สร้าง, หรือทำให้มีขึ้น" ในสมัย
ปัจจุบันคำว่า กระทำ ใช้กับอาการนาม เช่น กระทำผิด กระทำความดี ไม่ใช่กับคำนามที่
เป็นสิ่งของ เช่น ไม้ซาว กระทำโต๊ะ, กระทำบาน ส่วนคำว่า แปลง ที่แปลว่า "สร้าง"
ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่เลย คงนิยมใช้คำว่า สร้าง คำเดียว ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า
กระทำสร้างแปลง ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "ตั้งแต่นั้นกระทำสร้างแปลงอุทิศเจดีย์ศรีมหา-
ธาตุให้เปนเอกสีมาอันเดียวกันไว้ให้เปนหลักคาน
ตั้งแต่หลักคานนี้ไปนำของแลไปนำนานกึ่งกันนี้แล"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 3)

"แรกกระทำสร้างแปลงอุทิศเจดีย์ศรีสองรักษ์
เจ้า สร้างปิวอก โทศก เถิงปีกฎเบญจศก"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 3)

ตามตัวอย่างข้างต้นนี้คำว่า กระทำสร้างแปลง น่าจะแปลว่า "สร้าง"

กนัถือสิน

คำว่า กนัถือสิน เป็นคำที่ใช้เฉพาะในภาษาสมัยอยุธยา นอกจากคำว่า กนัถือสิน
แล้ว สมัยอยุธยายังมีคำว่า กนัยืมสิน ใช้ด้วย ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า กนัถือสิน ใช้แต่
กนัยืมสิน ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำทั้งสองในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "มาตราหนึ่ง กุนถือสินทานทำเป็นคอก เบี้ยก็ตี" (กฎ. 2 น. 151)

"หาว่ากุนถือสินชายคนไวแก่ทานใดสงเงินให้แก่
เจ้านายเงิน หมีโค่นสารกรมธรรมให้" (กฎ. 2 น. 314)

"คนกุนยืมสินผู้เป็นความ 1 คนถือกระบือ
กระลาขอทาน 1" (กฎ. 2 น. 73)

"ถ้ามันนิสมก้อยุกตามใจมัน ถ้ามันกุนยืมสินมาก
น้อยเท่าใดให้คิดเอาแต่ตน" (กฎ. 2 น. 321)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า กุนถือสิน หรือ กุนยืมสิน น่าจะหมายถึง "กุนยืม"

แข็งแรง

คำว่า แข็งแรง พจนานุกรมา นิยามว่า "ลำต้น, มั่นคง, คงทน, ชยัน, เรียวแรง"
ประกอบด้วยคำสองคำซึ่งมีความหมายคล้ายกันซ้อนกันคือ คำว่า แข็ง แปลว่า "กล้า, กล้า
และออกทน, เชนใจแข็ง, แรง กระด้าง เชน คางแข็ง เสียงแข็ง, ไม้ออน" กับคำว่า แรง
แปลว่า "กล้า เชนกลืนแรง, เกินสมควร, แข็ง, มีกำลัง" คำว่า แข็งแรง ในสมัยปัจจุบัน
ใช้กับความสามารถทางกำลังกายของคน หรือความมั่นคงของโครงสร้างของวัตถุ ในสมัย
อยุธยาใช้คำว่า แข็งแรง ในเรื่องกรงานควย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "เมื่อครั้งตนกูเคนนั้นทำยาก ควยตนกูเคนเป็น
คนแข็งแรงกล้าแข็งสู้รบมาก ครั้งนี้เป็นแต่ลูกเด็ก ๆ
หาสู้แข็งแรงไม่" (จดหมายเหตุหอสมุด. น. 39)

"จะเอาเขมรใหม่ไปมันจะแข็งแรงในการงาน

หรือ"

(จดหมายเหตุหอสมุด. น. 63)

ตัวอย่างเหล่านี้เป็นภาษาสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งใช้คำว่า แข็งแรง ในเรื่องเกี่ยวกับ
การงาน ในสมัยปัจจุบันไม่นิยมใช้คำว่า แข็งแรง ในเรื่องเกี่ยวกับการงาน แต่จะใช้คำว่า
เข้มแข็งแทน คำว่า เข้มแข็ง มีความหมายตามพจนานุกรมา ว่า "แข็งแรงในการงาน"

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม้ในภาษาสมัยอยุธยาจะมีคำสอนว่า แข็งแรง เช่นเดียวกับสมัยปัจจุบัน แต่ก็มีความหมายที่ต่างกันอยู่บ้าง คือในสมัยปัจจุบันคำว่า แข็งแรง ใจตามความหมายในพจนานุกรมว่า "ลำสัน, มั่นคง, คงทน, ชยัน, เรี่ยวแรง" ส่วนสมัยอยุธยาใช้ในความหมายว่า "เข้มแข็ง" ควบ

เคียดพุน, เคียดโกรธ

คำว่า เคียดพุน เป็นคำสอนที่ไม่มีใช้เฉพาะในสมัยอยุธยา สมัยปัจจุบันไม่มีใช้ ประกอบขึ้นด้วยคำสองคำคือ คำว่า เคียด แปลว่า "เคือง, โกรธ" และคำว่า พุน แปลว่า "ลูกธนู (ไฟ), โกรธเป็นไฟ, มักใจเขาอยู่กับไฟว่าพุนไฟ" คำว่า เคียดพุน จึงน่าจะแปลว่า "โกรธเป็นไฟ" คำนี้มีที่ใช้ในสมัยอยุธยาดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ถ้าชายหญิงมีพุนสั่นด้วยกันอยู่กินเป็นฉั่วเนี้ยแล

วิวาทเคียดพุนกัน ชายไปจากเรือนหญิงมีไค่นำภา

ชานานพนกำหนดฎ"

(กฎ. 2 น. 233)

"มาตราหนึ่ง ชาย } ไปนชูเมียกันเคียดพุนน้อยใจ
หญิง }

กัน"

(กฎ. 3 น. 180)

คำว่า เคียดพุน ในตัวอย่างเหล่านี้จะแปลว่า "โกรธเคือง" คำว่า เคียด นอกจากใช้เขาอยู่กับคำว่า พุน เป็น เคียดพุน แล้วบางครั้งใช้เขาอยู่กับคำว่า โกรธ เป็น เคียดโกรธ ก็มี เช่น

ตัวอย่าง "ถ้าพายแพลงก็จะเคียดโกรธอาตมาแล้วจท่า

ความวินาศอันไคอันหนึ่งไคถึงเรา"

(กฎ. 1 น. 53)

คำว่า เคียดโกรธ ตามตัวอย่างนี้ใช้เป็นคำสอนและน่าจะแปลว่า "โกรธ" เช่นเดียวกับคำว่า เคียดพุน ทั้งคำว่า เคียดโกรธ และ เคียดพุน สมัยปัจจุบันไม่มีใช้แล้ว

เจ้ากุงข

คำว่า เจ้ากุง พจนานุกรมว่า "ทาน (สำหรับเรียกพระที่นับถือ)" คำว่า กุงข หมายถึง "พระสงฆ์" ในสมัยปัจจุบันคำว่า เจ้ากุง ไม่ปรากฏที่ใช้ คำว่า เจ้ากุงข

2. सान มีพระอจินะ มีปราสาท มีป่าหมากพร้าว ป่าหมาก"¹

คำว่า ปสาน ในข้อความข้างต้นนี้ ศาสตราจารย์ ฉำ ทองคำวรรณ ไห่บรรณาธิบายว่า "ตลาดมีห้องแถว ภาษาเปอร์เซียว่าบาซาร์" ในพจนานุกรมยังมีคำอีกคำหนึ่งซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า ปสาน คือคำว่า ยีสาน หรือ ยีสาน แปลว่า "ตลาดของแห้ง, ที่ขายของแห้ง (เทียบเปอร์เซีย Bazaar) จึงเห็นได้ว่า คำว่า ตลาดปสาน หรือตลาดยีสาน มีเข้ามาตั้งแต่สมัยสุโขทัยต่อมาถึงสมัยอยุธยา และนิยมใช้เป็นคำชอน สนวนในภาษาสมัยปัจจุบัน ใช้คำว่า ตลาด คำเดียว คำว่า ปสาน ไม่ปรากฏที่ใช้เลย

แตกพาน, แผพาน

คำว่า แตกพาน ประกอบด้วยคำสองคำคือ แตก แปลว่า "แยก, ทำลาย, กระจาย, งอกออก" คำว่า พาน แปลว่า "พลาน, พลุพลาน, ไม่เป็นระเบียบ" คำว่า แตกพาน จึงน่าจะแปลว่า "กระจัดกระจายออก" มีปรากฏใช้ในภาษาสมัยอยุธยาดังต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ครั้งนี้จะเอาแตกคนเมืองพิทลุงเมืองนครฯ ก็ไม่

ใครได้เสียอีก ว่ามันแตกพานเขาไป"

(จดหมายเหตุหลวงอุดม. น. 40)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า แตกพาน น่าจะแปลว่า แตกหนี กระจัดกระจายไป" คำว่า แตกพาน นี้ในสมัยปัจจุบันไม่ปรากฏที่ใช้ ในสมัยอยุธยาคำว่า พาน นอกจากใช้เขาควบกับคำว่า แตก แล้วยังใช้เขาควบกับคำว่า แผ เป็น แผพาน แปลว่า "แผกระจายไป" ก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง "พระสุรเสียงสมเด็จอำรินทราธิราชแผพานได้

ยีนไปทั่วหมื่นจักรวาล"

(กฎ. 1 น. 48)

¹ จารึกพ่อขุนรามคำแหงศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 (พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2512) [คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์ ฉำ ทองคำวรรณ], หน้า 10

ตามตัวอย่างนี้คำว่า ແຜ່ພານ น่าจะแปลว่า "แผ่กระจายไป" ในสมัยปัจจุบันมีคำที่ประกอบด้วยคำว่า ພານ คือ ເພີພານ แปลว่า "ระเกะระกะไม่อยู่กับที่"

ทองพรางทองอาบ

คำว่า ทองพราง น่าจะหมายถึง "ทองปลอม" ทองอาบ น่าจะหมายถึง "ทองชุบ" ทั้งคำว่า ทองพราง และ ทองอาบ หมายถึง "ทองปลอม" ทั้งสิ้น ซึ่งในสมัยปัจจุบันจะเรียกว่า ทองเก็หรือทองชุบ ในสมัยอยุธยาใช้คำว่า ทองพรางทองอาบ เป็นคำซ้อน เช่น

ตัวอย่าง "ผู้ใดทำทองพรางทองอาบเอาไปขายว่าทองคำ ผู้ซื้อไม่รู้จักเนื้อทอง ท่านว่าผู้ซื้อหาพิจารณามิได้ เห็น แถกจิ้งจอกไว้ แลวจึงรู้ว่าทองพรางทองอาบ" (กฎ. 3 น. 296)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า ทองพรางทองอาบ น่าจะหมายถึง "ทองเก็, หรือ ทองชุบ"

นามชื่อ

คำว่า นามชื่อ เป็นคำซ้อน ประกอบด้วยคำว่า นาม แปลว่า "ชื่อ" กับคำว่า ชื่อ คำว่า นาม เป็นคำภาษาบาลี การที่เติมคำว่า ชื่อ ซ้อนเข้ากับคำว่า นาม น่าจะเพื่ออธิบายความหมายของคำว่า นาม ในสมัยอยุธยา นอกจากใช้คำซ้อนว่า นามชื่อ แล้วยังใช้ว่า นามกร ชื่อ ก็มี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ลงมาหวังจะเอานามแห่งเราใส่เข้าในกองธรรมให้นามชื่อว่าหลักอินทระภาษปรากฏไปชั่วกัลปาวะสาน" (กฎ. 1 น. 47)

"จึงสมเด็จเจ้าเมื่อยังมิได้เขาไปเมืองกรุงศรีอยุธยาขึ้นก่อนและนามชื่อพระราม" (ประชุมพระตำรา. น. 67)

"จึงพระมหาเถรปิยพลสีทิให้นามชื่อเจ้าสามิราม" (ประชุมพระตำรา. น. 74)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า นามชื่อ เป็นคำซ้อน แปลว่า "ชื่อ" บางครั้งในสมัยอยุธยาใช้ว่า นามกร ชื่อ ก็มี เช่น

ตัวอย่าง "จึงตั้งสมเด็จพระมหาบุรุษราชเจ้าขึ้นเป็น

อธิบดี มีพระนามกรชื่อว่าพระเจามหาสมนุทิตราช" (กฎ. 1 น. 10)

ในสมัยปัจจุบันนี้ใช้คำว่า นาม หรือคำว่า ชื่อ คำเดียวโดด ๆ ไม่ใช่เป็นคำซ้อน
ว่า นามชื่อ หรือนามกรชื่อ อย่างในสมัยอยุธยา.

ไบกะโคง

คำว่า กระโคง แปลว่า "ไบเรือ เช่น เสากะโคงคือ เส่าไบเรือ" ในสมัย
อยุธยาใช้คำว่า ไบกะโคง เป็นคำซ้อน แปลว่า "ไบเรือ" ในสมัยปัจจุบันไม่นิยมใช้เป็นคำ
ซ้อนว่า ไบกะโคง แต่จะใช้ว่า ไบ คำเดียว ส่วนคำว่า กระโคง ที่แปลว่า "ไบ" นั้น
ไม่มีใช้ ยังปรากฏอยู่เฉพาะในคำว่า เสากะโคง ซึ่งแปลว่า "เส่าไบเรือ" เท่านั้น
ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำซ้อนว่า ไบกะโคง ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "และพานิชชักไบกะโคงนั้นขึ้นให้สิ้นเต็มกำลัง

ครั้นลมอันมีกำลังพัดมาตองไบกะโคงนั้น สำ เกา

อันเบานั้นก็หกควา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 48)

ตามตัวอย่างนี้จะเห็นว่าสมัยอยุธยาใช้คำว่า ไบกะโคง เป็นคำซ้อนแปลว่า

"ไบเรือ"

ประชุมสโมสร

คำว่า ประชุม พจนานุกรมฯ นิยามว่า "ชุมนุมกัน, รวมกัน, รวมปรึกษาหารือกัน,
รวบรวม" คำว่า สโมสร แปลว่า "รวมชุมนุมกัน" สมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อนว่า ประชุม
สโมสร หรือ สโมสรประชุม แปลว่า "มารวมชุมนุมกัน" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "แลพระสงฆ์ 10 รูปนี้เข้าไปประชุมสโมสรถวาย

พระพร"

(ประชุมพระตำรา. น. 4)

"ฝูงชนทั้งหลายมาสโมสรประชุมพร้อมกัน จึงตั้ง
สมเด็จพระมหาบุรุษราชเจ้าขึ้นเป็นอธิบดี"

(กฎ. 1 น. 10)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า ประชมสโมสร หรือ สโมสรประชม น่าจะแปลว่า "มารวม-
ชมกัน" ในสมัยปัจจุบันเมื่อจะใช้เป็นคำกริยานิยมใช้คำว่า ประชม และไม่ใช่เป็นคำชอ
นว่า ประชมสโมสร หรือ สโมสรประชม

ประเทศต่างเมือง

คำว่า ประเทศ อาจมาจากคำภาษาสันสกฤตได้ 2 คำ คือ ปร + เทศ ซึ่งแปลว่า
"ประเทศ, ที่อยู่, แวนแควน" หรือ ปร + เทศ ซึ่งแปลว่า "ประเทศอื่น, เมืองอื่น"
ก็ได้ ในสมัยอยุธยาคำว่า ประเทศ หมายถึง "ชาวต่างชาติ" จึงสันนิษฐานได้ว่า คำว่า
ประเทศนั้น มาจากคำ ปร + เทศ บางครั้งสมัยอยุธยาใช้คำว่า ประเทศต่างเมือง
หมายถึง "ชาวต่างชาติ" คำว่า ต่างเมือง อาจเป็นคำแปลของคำว่า ประเทศ และนำ
มาชอนเข้ากับคำว่า ประเทศ ก็ได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นคำว่า ประเทศต่างเมือง ก็จัดได้ว่าเป็น
คำชอนคำหนึ่ง ต่อไปเป็นตัวอย่างการใช้คำว่า ประเทศต่างเมือง ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "มาตราหนึ่งผู้ใดลักไฟฟ้าจากคนทานชาย

แกประเทศต่างเมืองชายลงเรือสำเภาก็ดี

เอาสินจ้างแลส่งคนให้แกประเทศต่างเมือง

ก็ดีจับใครควยประการใดพิจารณาเป็นสัจจาน

ให้หมายรายนั้นเสีย ส่วนต่างประเทศนั้นให้เกาะ

จำไว้ ให้ใหม่ฉันโจร"

(กฎ. 3 น. 15)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า ประเทศต่างเมือง น่าจะหมายถึง "ชาวต่างชาติ" เป็นที่น่า
สังเกตว่าในสมัยอยุธยาคำว่า ประเทศ หมายถึง "ต่างประเทศ" และส่วนมากหมายถึง
คนต่างประเทศ" แต่ไม่มีที่ใดหมายถึง "ประเทศไทย" เลย กล่าวคือไม่เรียกชาติตนเอง
ว่า ประเทศ

ปะกัปกษชาติ

คำว่า ปะกัปกษ เป็นคำบาลี แปลว่า "ฝ่ายตรงกันข้าม, เป็นชาติกัน" ในสมัย
อยุธยาใช้คำว่า ปะกัปกษชาติ เป็นคำชอนแปลว่า "ศัตรู" คำว่า ชาติ น่าจะชอนเขา

มาเพื่ออธิบายความหมายของคำ ปฏิบัติ ซึ่งเป็นคำบาลีที่ไทยยืมมาใช้ ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า ปฏิบัติศาสตร์ ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "อย่าได้ไต่ไปตามอำนาจโทษาญาบาทของ

เวรว่าผู้นี้เป็นคนปฏิบัติศาสตร์ติดกันกับอาตมา" (กฎ. 1 น. 52)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า ปฏิบัติศาสตร์ ใช้เป็นคำซ้อนน่าจะแปลว่า "ศักรู" ปัจจุบันจะเห็นว่า ปฏิบัติ, ขลุ่, หรือ ศักรู คำเดี่ยวโดด ๆ

ประสูติกำเนิด

คำว่า ประสูติ แปลว่า "การสืบต่อ, การเกิดใหม่" เป็นคำมาจากภาษาบาลี คำว่า กำเนิด แปลว่า "การเกิด" เป็นคำมาจากภาษาเขมร ในสมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อนว่า ประสูติกำเนิด แปลว่า เกิด ใช้เป็นคำกริยา เช่น

ตัวอย่าง "ครั้นนั้นท้าวพรหมองคหนึ่งชื่อว่าพรหมเทวะ

จุติจากพรหมโลกย์แล้วลงมาประสูติกำเนิด ในตระกูล

มหาอำมาตย์"

(กฎ. 1 น. 12)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า ประสูติกำเนิด ใช้เป็นคำซ้อน และน่าจะแปลว่า "เกิด" ปัจจุบันจะใช้ ประสูติ หรือ เกิด หรือถือกำเนิด แทน จะไม่ใช้เป็นคำซ้อนว่า ประสูติกำเนิด เลย

เป็นเคาเป็นประธาน

คำว่า เคา มีความหมายตามพจนานุกรมว่า "เครื่องหมายแสดงเหตุหรือบอกลักษณะอาการไทราบ, ตนเงื่อน, รูปความโดยย่อ, รูปโครง, รอยเดิม, ร่องรอย, เหงา" และมีความหมายตามอักษรวิธานศรีบัวทาว่า "ความที่เป็นตนเหตุ, ตนความ, เดิมเหตุ, เดิมความ, เหมือนเคามูลเป็นตน" ความหมายหลักของคำว่า เคา จึงน่าจะเป็น "ตน, เดิม หรือที่มา" ส่วนความหมายอื่น เช่น "รูปโครง, หรือร่องรอย" เป็นความหมายรอง คำว่าประธาน มาจากภาษาสันสกฤต ปุระ แปลว่า "ประธาน, หัวหน้า" คำว่า เป็นเคาเป็นประธาน จึงน่าจะแปลว่า "เป็นประธาน" หรือ "เป็นหัวหน้า" ในสมัยอยุธยาใช้

คำว่า ยุดหน่วง ในสมัยปัจจุบันไม่มีใช้ สมัยอยุธยาคำนี้มีความหมายหลายอย่าง คือ แปลว่า "ยึก" (ตัวอย่างที่ 1) แปลว่า "ยึกเหนียว" (ตัวอย่างที่ 2) และแปลว่า "หน่วงเหนียว" (ตัวอย่างที่ 3) จึงเห็นได้ว่าคำว่า ยุด กับ ยึก ในสมัยก่อนมีความหมายใกล้เคียงกันมาก ส่วนในสมัยปัจจุบันความหมายต่างกันคือ ยุด หมายถึง "จุด, ร้าง" ส่วน ยึก หมายถึง "จับ, เกาะ" ในสมัยปัจจุบันอาจใช้คำว่า ยึกเหนียว หรือ หน่วงเหนียว หรือ ยึก แทนคำว่า ยุดหน่วง ได้

รื้อยก

คำว่า รื้อ แปลว่า "เอาขึ้นมาใหม่, ขึ้น, ยกขึ้น" ประกอบกับคำว่า ยก เป็น รื้อยก น่าจะแปลว่า "ทำเสียใหม่" ในสมัยอยุธยามีตัวอย่างการใช้ดังนี้

ตัวอย่าง "ณเป็วอกนพสก ทรงพระคำริจะ รื้อยก พระไตรปิฎก

ให้พระพุทธานุชา รุ่งเรือง"

(ความทรงจำ. น. 17)

"พระโองการรับสั่งให้ รื้อยก สังคายนาสวดมนต์

ลำดับกษัตริย์แตกอนหาไคยกไม"

(ความทรงจำ. น. 30)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้ คำว่า รื้อยก ใช้เป็นคำซ้อนน่าจะแปลว่า "ฟื้นฟู, ทำให้ดีขึ้น" ในสมัยปัจจุบันไม่มีใช้คำว่า รื้อยก แต่จะใช้คำว่า ยก คำเดียว ส่วนคำว่า รื้อ ที่แปลว่า "ยก, ฟื้นฟู" สมัยปัจจุบันไม่นิยมใช้ มีปรากฏแต่ในคำขอมว่า รื้อฟื้นฟู และในสำนวนว่า รื้อไข

เล็งเห็น

คำว่า เล็ง แปลว่า "เพ่งมอง, จ้องตรงไป" ส่วนคำว่า เห็น แปลว่า "อาการของตาที่ประสมรูป, คุกคายตา, เข้าใจ, ทิคุรุ" คำว่า เล็งเห็น น่าจะแปลว่า "เห็นควยการเพ่งมอง" ในสมัยอยุธยาคำว่า เล็งเห็น ใช้เป็นคำซ้อนมีความหมายสองอย่างคือแปลว่า "มองเห็นควยตา" อย่างหนึ่ง กับ "มองเห็นหรือเข้าใจควยปัญญา" อีกอย่างหนึ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "แลดูยาวาวอายุควยเลย แมนแต่เล็งเห็นบุทคล
 ญเป็นสัปบุรุษนั้นก็เป็นสุขเที่ยงแท้หนักหนาแล"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 45)

"เศรษฐีค้ำยูนันเดินมาเล็งเห็นบุรุษผู้หนึ่ง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 39)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้คำว่า เล็งเห็น น่าจะแปลว่า "มองเห็นควยตา" คำว่า
เล็งเห็น ยังใช้ในความหมายว่า "เห็นหรือเข้าใจควยปัญญา" เช่น

ตัวอย่าง "อันว่าบุคคลผู้มีปัญญาเล็งเห็น ซึ่งประมาณนั้น
 ว่าเป็นที่เกิดโดยเล็งเห็น ซึ่งอันมิได้ประมาณนั้น
 ว่าเป็นที่ปราศจากโทษ ครั้นเล็งเห็นดังนั้นแล้ว
 ก็พึงเจริญพระอภิวรรณธรรม"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 38)

"แลเล็งเห็นทุกขเวทนานั้นคัจเป็นอันกำทรบ
 อับควยยาพิษ แลเล็งเห็นอทุกขสมสุขเวทนาอัน
 รั้งเป็นสุขนั้นว่ามิเที่ยง อันวานักปราชญ์ผู้นั้น
 เชื่อว่าเล็งเห็นเป็นอันชอบนัก"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 43)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า เล็งเห็น น่าจะหมายถึง "เห็น, หรือเข้าใจควยปัญญา"
 ในสมัยปัจจุบันนี้ใช้คำว่า เล็งเห็น เฉพาะในความหมายว่า "เห็นควยปัญญา" แต่ไม่ใช้ใน
 ความหมายว่า "เห็นควยตา" ซึ่งในปัจจุบันนี้จะใช้ว่า มองเห็น, แลเห็น แทน

วากถาว

คำว่า วากถาว เป็นคำชอน สมัยปัจจุบันนี้ใช้ในความหมายว่า "ว่า, ตักเตือน"
 สมัยอยุธยาใช้เป็นคำชอน แต่ตรงความหมายกับปัจจุบัน คือแปลว่า "เจรจาตกลง" หรือ
 "จัดแจง" เช่น

ตัวอย่าง "ขอพระยานายท่านได้เห็นแก่ไมตรีแล
 ราชการช่วยวากถาวให้นายก่าปันพาเอาก่า
 ปันซึ่งมีทองคำเป็นนั้นมายังณเมืองกลาง"

(แถลง. ปี 3 ล. 2 น. 96)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า วากลาว น่าจะแปลว่า "เจรจา, หรือ บอก"

"แต่ให้พระสังคีตชายชาวบังคัมบันชาววากลาว
ให้สำฤทธิตามพระราชกำหนดกฎหมาย" (กฎ. 2 น. 2)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า วากลาว น่าจะแปลว่า "จัดแจง"

สังเวศสหลคจิตร

คำว่า สังเวช ภาษาบาลีแปลว่า "ความสลคใจ" ในภาษาสมัยอยุธยาไม่ใช่เป็นคำ
ขอนว่า สังเวศสหลคจิตร แปลว่า "สลคใจ" คำว่า สลคจิต เป็นคำแปลของคำว่า สังเวช
ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่คำขอนคำนี้ ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า สังเวศสหลคจิตร ในภาษา
สมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "ครั้นรำพึงถึงนั้นก็สังเวศสหลคจิตร คิอับ

ประหยคอกสู" (กฎ. 1 น. 15)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า สังเวศสหลคจิตร น่าจะแปลว่า "สลคใจ"

สัคพรัค, ชัคพลัค

คำว่า สัคพรัค, ชัคพลัค น่าจะเป็นคำซ้อนซึ่งประกอบด้วยคำว่า ชัค แปลว่า
"สาคไป, ขวางไป, หรือกระแทกให้กระเด็นไป เช่นคลื่นชัค" กับคำว่า พลัค ซึ่งแปลว่า
"ตกจาก, หลุดออกจาก, หลงจาก" คำว่า ชัค กับ พลัค จึงมีความหมายคล้ายกันคือ
"จากที่หนึ่งไปที่อื่นโดยมิได้เต็มใจ" คำว่า สัคพรัค กับ ชัคพลัค น่าจะเป็นคำเดียวกัน
ในอักษรวิธานศรีบริษัคคำกริยา สัคไป แปลว่า "ชัคพรัคไป, เช่นเรือแล่นไปในทะเล, และ
เกิดลมพยุคคลื่นใหญ่ชัคเอาเรือไปในที่อื่น ๆ นั้น" คำว่า ชัคพลัค หรือ สัคพรัค ปรากฏใช้ใน
ภาษาสมัยอยุธยาดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ข้าโปรดคนทวน ๆ พระกัลปนาคันสัคพรัคไป
อยู่ควยทุกขุนมนนาย"

(ประชุมพระตำรา. น. 9)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า สาหัสสากรรณ น่าจะมีความหมายเหมือนคำว่า สาหัส-
สากรรณ ในอักษรวิธานศรีบท คือแปลว่า "การที่กระทำร้ายเขาจนหัวแตกตาแซนหักขาหัก
เป็นต้นนั้น" ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า สาหัสสากรรณ แต่จะใช่คำว่า สาหัส แทน

5.2 คำคล้อง

คำคล้อง ใดแก่คำซึ่งประกอประกอด้วยคำตั้งแต่สองคำขึ้นไปมาเรียงกันอย่างมี
สัมผัส คำที่มาเรียงกันนี้อาจเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกัน คือ เป็นคำซ้อน
หรืออาจเป็นคำที่มีความหมายต่างกันแต่ใช้เข้าคู่กันเสมอ และมีความหมายเป็นความหมาย
รวม ๆ ของคำเหล่านั้น คือ เป็นคำประกอบ¹ หรืออาจเป็นคำกับคำสร้อยเรียงกันก็ได้
ข้อสำคัญคือ คำที่มาเรียงกันเหล่านี้ต้องมีสัมผัสคล้องจองกัน จะเป็นสัมผัสสระหรือสัมผัส
พยัญชนะก็ได้ เท่าที่ปรากฏคำคล้องมักเป็นคำที่มี 4 พยางค์ คำคล้องนี้อาจเป็นที่มาของ
การพูดอย่างคล้องจองกันระหว่างวรรค เช่น "พลั้งปากเสียสิ้น พลาดตื่นตกตนไม" หรือ
เรือนทานเคยอยู่ อทานเคยนอน หมอนทานเคยเรียง เสบียงทานเคยกิน" ทั้งนี้เป็นคน
คำคล้องอาจแบ่งได้เป็น 2 ชนิด คือ คำคล้องและคำคู่² ทั้งสองชนิดนี้เป็นคำคล้องเพราะมี
สัมผัสคล้องจองกันภายในคำ ต่างกันที่คำคู่มี 4 พยางค์ และพยางค์ที่ 1 กับพยางค์ที่ 3 ของ
คำมีเสียงเหมือนกัน คำที่มาประกอบกันเป็นคำคู่นี้อาจเป็นคำคู่เดียวหรือสองคู่ก็ได้ ถ้าเป็นคำ
คู่เดียวก็ต้องเป็นคำสองพยางค์ ถ้าเป็นคำสองคู่ก็เป็นคำพยางค์เดียว ต่อไปนี้จะกล่าวถึงคำ
คล้องและคำคู่ที่ละประเภท

¹ คำซ้อนและคำประกอบต่างกับคำคล้องและคำคู่ในคานประโยชน์คือ คำคล้อง
และคำคู่มีไว้เพื่อประโยชน์ในคานเสียงเป็นสำคัญ ส่วนคำซ้อนและคำประกอบมีไว้เพื่อประ-
โยชน์ในคานความหมายเป็นสำคัญ คำซ้อนบางคำมีลักษณะทางคานเสียงเป็นคำคล้องหรือคำ
คู่ด้วย

² คำคล้องและคำคู่ จัดเป็นคำซ้ำชนิดจตุรวิดาต (Euphonic couplet) ซึ่ง
เป็นคำซ้ำเสียงเพื่อให้ภาษาฟังดูรื่นหูขึ้น ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน

ศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชชน อ.ค. (กิตติมศักดิ์), นิรุกติศาสตร์ ภาค 2,
(พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2499), หน้า 210 - 16.

5.2.1 คำคล้อง

ในสมัยอยุธยา คำคล้องซึ่งบางคำไม่ปรากฏใช้ในสมัยปัจจุบัน หรือบางคำยังใช้อยู่ในสมัยปัจจุบัน แต่ความหมายแตกต่างกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กระตกรกระตราดำบาก

ตัวอย่าง "จะไคขึ้นบกขึ้นฝั่งหยุดยั้ง เสียให้สบายบาง

กระตกรกระตราดำบาก มากี่หลายวันักหนาแล้ว" (จดหมายเหตุหอสมุด. น.194)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า กระตกรกระตราดำบาก น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับ คำว่า ตกรดำบาก คือ "ไครับความทุกข์ความยากลำบาก" แต่เป็นคำสับเสียงกัน (Metathesis)¹ ในสมัยปัจจุบันมีคำที่มีเสียงและความหมายคล้ายกันอีกคำหนึ่งคือ ตราดำบาก

กุมเกาะเบาะฉะแดง

ตัวอย่าง "ภพพวกเพื่อนไปควยก็คี่ เขากุมเกาะเบาะ

ฉะแดง ลูกสาวหลานสาวแลเมียทานไปควยแรงตน" (กฎ. 2 น.258)

"ถ้าแลหญิงนั้นมิไคสะมักสังวาสควยชาย ๆ

หากกุมเกาะเบาะฉะแดง ถูดาบเอาหญิงนั้นไป

ทานวาชายนั้น เลมิด"

(กฎ. 2 น.261)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า กุมเกาะเบาะฉะแดง น่าจะหมายถึง "นุคครา" คำว่า กุม และคำว่า เกาะ แปลว่า "จับตัว" ส่วนคำว่า เบาะฉะแดง ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีความหมายอย่างไร

¹ ดูรายละเอียดใน ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชชน อ.ค.(กิตติมศักดิ์), นิรุกติศาสตร์ภาค 2, (พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2499), หน้า 154-55).

โกรชคุมุมโทษ

ตัวอย่าง "อนึ่งวิวาทคดีกันแล้วต่างคนต่างมาเรือน

ยังผูกใจโกรชคุมุมโทษไว้"

(กฎ. 3 น.204)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า โกรชคุมุมโทษ น่าจะหมายถึง "อาฆาต, หรือ ผูกใจเจ็บ"

ของ เขาตกพกเขาหลน

ตัวอย่าง "แลมีรูว่าโจรดักมานี้กว่า ของ เขาตก

พกเขาหลน"

(กฎ. 3 น.273)

คำว่า ของ เขาตกพกเขาหลน ตามตัวอย่างนี้ น่าจะหมายถึง "ของตก" ส่วนคำว่า พกหลน นั้นเป็นส่วนน หมายถึง "ของตก" เพราะคนสมัยก่อนนุ่งผ้าไหมแน่นหนาโดย การเห็นชายพก และมักเอาไถหรือข้าวของเล็ก ๆ เห็นบไว้ที่ชายพก ถ้าชายพกหลวม ของเหล่านี้ก็จะตกหายได้

ชาวปลาอาหาร

ตัวอย่าง "แลเมืองถดางครั้งนี้เกิดกูดือชาวปลา

อาหาร"

(แถลง. ปี 3 ด.1 น.120)

ตามตัวอย่างนี้ ชาวปลาอาหาร เป็นคำประกอบ หมายถึง "อาหาร" คำนี้ในสมัย ปัจจุบันยังมีใช้อยู่ ตามตัวอย่างนี้ "เกิดกูดือ" น่าจะหมายถึง "เกิดกูดือค" ซึ่งเป็นส่วนน ความเปรียบมีความหมายว่า "สมัยที่คนเคื่อครอนมาก" สมัยที่เมืองถดางเกิดทุพภิกขภัยนั้น ผู้แต่งพูดเปรียบเทียบว่าเป็น กูดือค

เขคขามครามกั่ว

ตัวอย่าง "แลคนมีวิทยาคมกำลังกายแลฝีมือกล้า

แลวก็เขคขามครามกั่ว"

(กฎ. 1 น.56)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า เขคขามครามกั้ว เป็นคำซ้อนประกอบด้วยคำซึ่งมีความหมายว่า กั้ว 4 คำคือ เข็ค, ขาม, คราม, กั้ว และใช้เป็นคำคำเดียว แปลว่า "กั้วเกรง, ไมกลา"

คืบมาหาไค

ตัวอย่าง "คิดเป็นเงิน 2 แนนฎกัน หมอมหารับให้
 ซาฟเจ้าคืบมาหาไคเมื่อไค จะส่งให้เมื่อนั้น" (แดง. ปี 2 ล.3 น.131)

"ซาฟเจ้ารับคอบหมอมทานกวางจะคืบมาหาไค
 ถ้าไคเมื่อไคจะส่งให้เมื่อนั้น" (แดง. ปี 2 ล.3 น.133)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า คืบมาหาไค น่าจะแปลว่า "แสวงหาไค" ในสมัยอยุธยาใช้กับเรื่องเงิน คำนี้สมัยปัจจุบันไม่มีใช้ แต่มีคำว่า คืบ ซึ่งแปลว่า "คอย ๆ ไป ขางหนา, คอย ๆ ไคมาทีละน้อย" เช่น การเรียนของเขาคืบไปเรื่อย ๆ เป็นต้น คำว่า คืบมาหาไค ซึ่งใช้เกี่ยวกับเรื่องเงินนี้จึงน่าจะหมายถึง "พยายามหาเงินทีละเล็กทีละน้อย จนไคตามจำนวนที่ต้องการ"

จับมือถือนม

ตัวอย่าง "มาตราหนึ่งผู้ใดเอาโคมจับมือถือนมมกอดจูบ
 เมียทานก็ตี ผู้ทานไมอยู่ไปหาเมียทานถึงในเรือน
 แดในสถานที่ลับ" (กฎ. 2 น.208)

คำว่า จับมือถือนม ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่ สมัยปัจจุบันนิยมใช้คำว่า ถูกเนื้อตongตัว, จับมือถือนม คำว่า จับมือ กับ ถือนม เป็นคำที่มีความหมายต่างกัน จึงไม่ถือเป็นคำซ้อน และเนื่องจากความหมายของคำทั้งสองคงเดิม มิได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อมาประกอบกันเข้า เป็นคำใหม่ จึงถือว่าเป็นคำสองคำเรียงกัน แต่มีสัมผัสคล้องจองกัน เนื่องจาก คำว่า จับมือถือนม เป็นคำในภาษากฎหมาย ผู้เขียนเห็นว่าคงมิได้ใช้ในความหมายรวม ๆ แปลว่า "ดวงเกิน" แต่คงใช้ความหมายตามตัว กล่าวคือ ทั้ง จับมือ และ ถือนม เป็นความผิดทั้งคู่

จูจี้ไร

ตัวอย่าง "ไม่มีใครจะช่วยจัดแจงให้ถูกการถูกงาน
เขาได้เลยเป็นขุนนางอะไร เช่นนี้ ต้องให้ทรง
จูจี้ไร ไปที่เคี้ยว"

(จดหมายเหตุหลวงอุดม. น.331)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า รีไร ไม่มีความหมาย น่าจะเป็นคำสร้อยที่เติมเข้ามาให้มีสัมผัส คำว่า รีไร ปรากฏในคำว่า พิริพิไร แปลว่า "รำไร, พร่าปน, พร่าวา" คำว่า จูจี้ไร น่าจะแปลว่า "จูจี้ทุกเรื่องแม่เล็ก ๆ น้อย ๆ" ในสมัยปัจจุบันมีคำซึ่งมีเสียงและความหมายคล้ายกับ จูจี้ไร คือ จ้ำจี้จ้ำไช แปลว่า "สั่งซ้ำ ๆ ซาก ๆ" แต่เมื่อพิจารณาตามตัวอย่างข้างต้น คำว่า จูจี้ไร ในสมัยอยุธยา น่าจะมีความหมายว่า "บอกแล้วบอกอีก" ต่างกับคำว่า จูจี้ ที่ใช้ในสมัยปัจจุบัน ซึ่งหมายความว่า "เอาใจยากเพราะพิถีพิถันในเรื่องที่ไม่สำคัญ"

เจาบ้านการเมือง

ตัวอย่าง "เป็นเจาบ้านการเมืองกินและเจียคเงินทาน
ทองเปล่า ๆ"

(จดหมายเหตุหลวงอุดม. น.70)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า เจาบ้านการเมือง น่าจะแปลว่า "เจ้าเมือง" และน่าจะเป็นคำเดียวกับ เจาบ้านผานเมือง ซึ่งยังมีใช้อยู่ในสมัยปัจจุบัน คำว่า การเมือง อาจเขียนตามเสียงพูด หรืออาจแปลตามตัวว่า "ผู้มีหน้าที่ปกครองเมือง" หรือ "ผู้มีหน้าที่ดูแล

บ้านเมือง" ทำนองเดียวกับคำว่า ภารโรง หมายถึง "ผู้มีหน้าที่ดูแลสถานที่" ส่วน ผ่านเมือง ซึ่งแปลว่า "ครองเมือง" อาจมาจาก ภารเมือง แต่พูดเสียงเพี้ยนไปทำนองเดียวกับ ภายนอก พูดเป็น ผ่าน เป็นต้น

ชักมือถอนนม

ตัวอย่าง "ให้ไหมชายนั่นกึ่ง เบี้ยชักมือถอนนมกอดจูบนั้น" (กฎ. 2 น.208)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ชักมือถอนนม น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับ จับมือถอนนม ดังใ้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ช่างมางาเขือก

ตัวอย่าง "ไ้โยยการลูกขุนพอเรือนหมู่ไพรพลหารโทษ
อาชญาแลช่างมางาเขือก เรือสังกัศกกฎหมายแลเหตุ
แลงานณรงค์สงครามทั้งนี้พันกวางมหาคไท" (กฎ. 1 น.77)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ช่างมางาเขือก น่าจะหมายถึง ช่างมา ส่วน งาเขือก ไม่ปรากฏหลักฐานว่าหมายถึงอะไร อาจเป็นสร้อยของคำ ช่างมา ก็ได้

คาหมุประทาคาหมาประเทียบ

ตัวอย่าง "ถาคาสิ่งอื่นเปรียบเทียบทาน พิจารณาเป็นสัจ
ทานวามันคาหมุประทาคาหมาประเทียบ ให้ไหม
โดยเบี่ยค่าตัวเอาแต่กึ่งหนึ่ง" (กฎ. 3 น.202)

คำว่า ประทา ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีความหมายอย่างไร ในพจนานุกรม ๆ มี คำว่า ประทา แปลว่า ฟากโนน, ฉิ่งโนน" คำว่า ประเทียบ แปลว่า "เทียบ หรือ ฝ่ายใน" ก็ได้ ตามตัวอย่างถ้าจะแปลโดยความหมายนี้ว่า "คาหมุฉิ่งโนนคาหมาฝ่ายใน" ก็ไม่ได้ ความ ถ้าจะสันนิษฐานว่า คำว่า ประเทียบ มาจาก เปรียบเทียบ และคำว่า ประทา นั้น เสียง "ประท" ใ้ให้เข้ากับ "ประท" ในคำว่า ประเทียบ ส่วนเสียง "อา" ในคำว่า

ประธา นั้นก็เพื่อให้คล้องกับ "วา" ในคำว่า หมา ก็แสดงว่า คำว่า ประธา เป็นคำที่เติมเข้ามา โดยไม่มีความหมายอะไร ถ้าเป็นเช่นนี้ คำว่า คาหมุประธาคาหมาเปรียบเทียบ ก็น่าจะแปลว่า "คาหมุคาหมาเปรียบเทียบ" คือ "วาเปรียบเทียบ" นั่นเอง

ตัดตีนสี่มือ

ตัวอย่าง "แล้วเอาเหล็กแดงตรึงสี่ตะ ตรึงเท้าไว้

แล้วเอาขวานผ่าอกตัดตีนสี่มือเสีย"

(กฎ. 2 น.71)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ตัดตีนสี่มือ แปลว่า "ตัดตีนตัดมือ" เพราะคำว่า สี่ แปลว่า "ตัด, เจียน" มีความหมายซ้ำกับคำว่า ตัด แต่เหตุที่ไขคำว่า สี่ แทนคำว่า ตัด ก็คงเพื่อเล่นเสียง "อื่น" สัมผัสกับเสียง "อื่น" ในคำว่า ตีน คำว่า สี่ หรือ สิน ในสมัยปัจจุบันไม่นิยมใช้ แต่ช่างก่อสร้างยังใช้คำนี้อยู่ เช่น "ตัดปลายไม้หรือเหล็ก" ไขวา สินหัว เป็นต้น

ตีดาฉาวาย

ตัวอย่าง "โจร

ปลน	}	ลวงลักทรัพย์สิ่งใด ๆ ฉิดลูก
สคม		

ถูกเมียกันก็ตี ตีดาฉาวายกันก็ตี"

(กฎ. 3 น.238)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ตีดาฉาวาย ไขเป็นคำคล้อง คำว่า ฉาวาย แปลตามตัวน่าจะหมายถึง "ฆ่าฟันกัน" คำว่า ตีดาฉาวาย จึงน่าจะหมายถึง "ทะเลาะวิวาทฆ่าฟันกัน" ในสมัยปัจจุบันใช้เฉพาะคำว่า ตีดา ส่วนคำว่า ฉาวาย ไม่มีใช้แล้ว

ตีโบยท่าโภย

ตัวอย่าง "บิคามานคาหญิงจับไคตีโบยท่าโภยชายมิไค

ถึงหน้าหัดจะเอาโโทษแกบิคามานคาหญิงนั้นมิไค"

(กฎ. 2 น.253)

คำว่า ตี และคำว่า โบาย แปลว่า "เขียน, หรือ ตี" ส่วนคำว่า ทำโบาย ไม่ปรากฏหลักฐานว่าแปลว่าอะไร คำว่า โบาย แปลตามพจนานุกรม ๆ ว่า "อันตราย, โบาย, ตี" ฉะนั้นคำว่า ทำโบาย ก็น่าจะหมายถึง "เขียน, หรือ ตี" เช่นกัน คำว่า ตีโบายทำโบาย จึงน่าจะใช้เป็นคำซ้อน แปลว่า "เขียน หรือ ตี" ในสมัยปัจจุบันมีคำว่า โบายภัย แปลว่า "อันตราย" บางครั้งใช้เป็นคำซ้อนว่า โบายภัยอันตราย ก็มี คำว่า โบาย ในคำว่า โบายภัย น่าจะแปลว่า "อันตราย" และคำว่า ทำโบาย อาจแปลว่า "ทำร้าย" หรือ "ทำอันตราย" ก็ได้

แตกฉานชานเขน, แตกส่านชานเขง

ตัวอย่าง "แลบ้คนี่ข้าพระทังปวงแตกฉานชานเขนอยู่

แลคนเป็นเคิมข้าพระไปอยู่อนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.33)

"แล้วเขาเอาราชฎรรแลไพร่ส่วยหลวง แล

ชาวเชิงภูทึลมาลทานพระกัลปนาไปเป็นอันมาก

แลแตกฉานชานเขง ออกไปตางเมืองก็เป็นอันมาก" (ประชุมพระตำรา. น.68)

คำว่า แตกฉาน แปลว่า "กระจัดกระจายไป" คำว่า ชานเขน แปลว่า "เรียกรายไป, กระจัดกระจาย" เมื่อเข้าคู่กันเป็นคำซ้อนมีเสียงคล้องจองกันเป็น แตกฉานชานเขน หรือเขียนว่า แตกส่านชานเข็ง ดังตัวอย่างข้างต้นก็มีแปลว่า "แตกกระจัดกระจายไป" คำนี้สมัยปัจจุบันยังมีใช้อยู่

ถิ่นถานบ้านเมือง

ตัวอย่าง "ห้ามมิให้เอาไช้เชิงเรือนเชิงเรืองานสพ

มาตราสรรพวิไศรยรังถิ่นถานบ้านเมือง"

(ประชุมพระตำรา. น.24)

"แลเอาคนเชิงภูทึลมาลไป เปนบาวไพร

แลไชการพระราชสงครามแลงานสพมาตราคัตหนึ่ง

วังขางสงชาวคราวรังถิ่นถานบ้านเมือง"

(ประชุมพระตำรา. น.35)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า ถิ่น, ถาน, บ้าน, เมือง ล้วนมีความหมายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยทั้งสิ้น คำว่า ถิ่นถานบ้านเมือง ไซ้เป็นคำซ้อน ซึ่งมีเสียงคล้องจองกัน นับได้ว่าเป็นคำคล้องคำหนึ่ง มีความหมายว่า "ที่อยู่อาศัย"

ทำชู้ชชาย

ตัวอย่าง "ตัวมันเอาสินไหมถึง 2 ถาแล้ว มันยัง

ทำชู้ชชาย เนื้อตัวมัน"

(กฎ. 2 น.209)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ทำชู้ชชาย เป็นคำคล้อง น่าจะแปลว่า "มีชู้" คำว่า ชู้ แปลว่า "ไปหา, ไปถึง, ไปอยู่รวมกัน" คำว่า ชู้ชชาย น่าจะหมายถึง "อยู่รวมกับชายอื่นที่มีใจสามีตัว" คำว่า ทำชู้ชชาย นี้จึงจัดเป็นคำซ้อนได้ คำว่า ชู้ ในคำว่า ทำชู้ชชาย นี้ น่าจะหมายถึง "ไปอยู่รวมกัน" และคงเป็นคำเดียวกับคำว่า ชู้ ในคำว่า สมชู้ ซึ่งแปลว่า "อยู่รวมกัน"

นมบกอกพรอง

ตัวอย่าง "แต่มันทำชู้แล้วมันทอกหญิงนั้นเสีย ทานวามัน

ทำให้ลูกหลานทานนมบกอกพรอง"

(กฎ. 2 น.255)

คำว่า บก แปลว่า "แห้ง, หรือ ลดลง" คำว่า พรอง แปลว่า "น้อยลงไป, ไม่เต็ม, ยุบไป" คำว่า นมบกอกพรอง เป็นคำคล้อง น่าจะแปลได้ว่า "นมลดลง, นมลดลง" หรือแปลเอาความไควว่า "เสียหาย"

บาทชำนำใจ

ตัวอย่าง "แต่มันให้การเกี่ยวติดพัน ญาติพี่น้องพ่อแม่
ฝ่ายโจทก์ดี ทานวาทังเอาคำมันหมี่ได้ เพราะ
มันบาทชำนำใจครึ่งโกธธแกญจับ"

(กฎ. 3 น.239)

คำว่า บาด แปลว่า "เจ็บ, หรือ ระคาย" คำว่า บาดช้ำน้ำใจ น่าจะหมายถึง ความหมายเดียวกับคำว่า เจ็บช้ำน้ำใจ ซึ่งใช้กันอยู่ในสมัยปัจจุบัน แปลว่า "เจ็บใจและช้ำใจ"

ปริกษาวากลาว

ตัวอย่าง "แต่ซึ่งว่าจะเอาดีบุกคาผ้านั้น ทานพระยา
ถลางยังเจ็บหนักมิได้ปริกษาวากลาวก่อน" (แถลง. ปี 3 เล่ม 1 น.105)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ปริกษาวากลาว น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า ปริกษาหารือ ในสมัยอยุธยา นอกจากมีใช้คำว่า ปริกษาวากลาว แล้ว ยังใช้คำว่า ปริกษาหารือ ควบ เช่น

ตัวอย่าง "ต่างคนก็ต่างทำไม่สามัคคีรส ปริกษาหารือ
กันเลย" (จดหมายเหตุหลวงอุดม. น.69)

ในสมัยปัจจุบันใช้แต่คำว่า ปริกษาหารือ ไม่ใช่คำว่า ปริกษาวากลาว เลย คำว่า ปริกษาวากลาว ในตัวอย่างนี้เมื่อพิจารณาโดยบริบทอาจมีความหมายว่า "พิจารณาลงมติ" ก็ได้

แปรปากหลากคำ

ตัวอย่าง "ฝูงทวยราษฎรทั้งหลายอันทำหนังสือให้
แก่ทานว่าความฉัดเงินประกันทรัพย์สินของแก่กัน
แถมนี้แปรปากหลากคำมิได้ทำให้" (กฎ. 2 น.146)

"ทำหนังสือประกันให้แก่ทานควยประการใด ๆ
ก็ดี แดแปรปากหลากคำเล่าไซ้ทานมิให้ฟังเลย" (กฎ. 2 น.168)

"ชายให้หนังสือสัญญาทานบนไว้ แดผู้เถาผู้แก่
บิดามานคาที่นองแห่งหญิงแล้วชายนั้นแปรปากหลากคำ
มิได้ทำตามหนังสือสัญญาทานบนให้ไว้ นั้น" (กฎ. 2 น.243)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า แปรปากหลากคำ เป็นคำคล้อง น่าจะแปลว่า "กลับคำ" คำนี้ไม่ปรากฏใช้ในภาษาสมัยปัจจุบัน ในพจนานุกรม ๗ มีคำคล้องว่า ตอปากหลากคำ แต่ความหมายต่างกับ แปรปากหลากคำ คือแปลว่า "ผูกพันกันเพื่อพิสูจน์ความ"

ผาผอนทอนแพร

ตัวอย่าง "อนึ่งผู้ใดลักเงินทองผาผอนทอนแพรผู้คนแล
พระราชทรัพย์ออกไปจากประตูไซ้ให้หมาผู้ลักแล
นายประตูเสียด้วยกัน" (กฎ. 1 น. 100)

คำว่า ผาผอนทอนแพร เป็นคำคล้อง น่าจะหมายถึง "เสียดำเครื่องนุ่งห่ม"
คำว่า ผาผอน พจนานุกรม ๗ แปลว่า "ผาผาย, ผานุ่งผาห่ม" ตามตัวอย่างนี้ น่าจะแปล
ว่า "ผานุ่งผาห่ม" ไม่เจาะจงเฉพาะ "ผาผาย" ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า ผาผอนทอนแพร
แต่อาจใช้คำว่า ผาผอนแพรพรหม ผาผอนทอนสไบ แทนได้

ฉิคลุกถูกเมีย

ตัวอย่าง "โจร ปลน } ล้วงลักทรัพย์สิ่งใด ๆ ฉิคลุก
สคม }
ถูกเมียกันก็ตี ตีคาผาวายกันก็ตี" (กฎ. 3 น. 238)

ตามตัวอย่างนี้ ฉิคลุกถูกเมีย ใช้เป็นคำคล้อง น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับ
คำว่า ฉิคลุกฉิเคเมีย ซึ่งใช้ในสมัยปัจจุบัน หมายถึง "ทำความฉิดทางชู้สาว กับลูกหรือเมีย
ผู้อื่น"

มณฑลนิลโทษ

ตัวอย่าง "หยาบใจความแกลลพิรุทอนเป็นมณฑลนิลโทษ
โจท }
แหง } นั้นให้ไต่"
จำเลย }

(กฎ. 1 น. 66)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า มถเทิด น่าจะเป็นคำเดียวกับ มถทิน แปลว่า "ความมัวหมอง, ความไม่บริสุทธิ์" คำว่า โทษ แปลว่า "ความประทุษร้าย, ความผิด, ความร้าย, บาบ, ชั่ว" ส่วนคำว่า นิต นั้นไม่ทราบความหมายที่แน่นอน แต่อาจสันนิษฐานได้ว่า หมายถึง "สี่คำ" โดยปริยายหมายถึง "ไม่ดี" เช่น ใจคำ หมายถึง "ใจไม่ดี, ไม่มีความกรุณา" ดังนั้นคำว่า มถเทิดนิตโทษ ก็น่าจะแปลว่า "ความผิด" ได้ หรือคำว่า นิตโทษ อาจมาจาก นินทาโทษ หมายถึง "ความชั่วอันควรตีเตียน" ก็ได้

มีชชชชาย

ตัวอย่าง "อยู่ภายหลังมีชชชชายอื่น แลพี่น้องแห่งผิว
จับชายชุนนไคไซ"

(กฎ. 2 น.213)

คำว่า มีชชชชาย ตามตัวอย่างนี้ น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า ทำชชชชาย ซึ่งไคกล่าวมาแล้วข้างต้น ในสมัยปัจจุบันมีคำที่มีความหมายอย่างเดียวกันอีกคำหนึ่ง คือ คบชชชชาย คำว่า ช ที่ปรากฏในคำเหล่านี้ น่าจะมีความหมายว่า "อยู่สังวาส"

เมียนอยชอยชา

ตัวอย่าง "ผู้ใดรู้อยู่ว่าเป็นเมียนอยชอยชาทาน ไหม้น
กูเบี้ยกูเงิน"

(กฎ. 3 น.66)

คำว่า ชอย พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "ส. ไซ้แทนผู้พูด น. ข่า, บ่าว เช่น เมื่อให้สองราชเป็นชอยชากแก่พราหมณ์ (ม. คำหลวงกุมาร)" ตามตัวอย่างนี้ คำว่า เมียนอยชอยชา น่าจะหมายถึง "เมียนอยและทาส" คือ "เป็นทาสที่เป็นเมียนอย" ในกฎหมายตราสามดวงว่าด้วยลักษณะผิวเมีย กำหนดประเภทเมียไว้ดังนี้

"อันว่าลักษณะเมียนั้นมี 3 ประการ ๆ หนึ่ง
หญิงอันบิดามานคากุมมื่อให้เบนเมียชายไคชื่อว่า
เป็นเมียกลางเมือง

ประการหนึ่งชายขอหญิงมาเลี้ยง เป็นอนุภรรยา
 หล้นเมียหลวงลงมาไคชื่อว่าเมียกลางนอก

ประการหนึ่งหญิงไคมีทุกขยาก ชายช่วยไค
 ไคมาเห็นหมคหน้าเลี้ยง เบนเมียไคชื่อว่าเมีย
 กลางท่านี้" (กฎ. 2 น.206)

ในกฎหมายตราสามดวงว่าด้วยลักษณะมรดกกำหนดประเภทของ เมียไว้ดังนี้

"มาตราหนึ่ง ผู้มีบันดาศักดิ์ถึงแกมรณภาพ
 มีภริยาอันสุขขามีขันหมากมีคามาณคายกให้อยู่ด้วยกัน
 ก็ดี และมีภริยาอันทรงพระกรุณาพระราชทาน
 ให้อยู่มีบำเหน็จแก่ราชการก็ดี และมีภริยาอันทูล
 ขอแด่พระราชทานให้ก็ดี และมีนานาภริยากี่
 และมีภริยาทั้ง 4 จำพวกนั้นไคอยู่กินด้วยกันตั้งแต่
 สามขวบขึ้นไป" (กฎ. 3 น.26-7)

ในข้อความสองตอนนี้อาจสรุปไควว่า เมียมี 3 ประเภท คือ เมียพระราชทาน
 เมียสุขขอ เมียทาส คำว่า เมียน้อยชอยชา จึงน่าจะหมายถึง "เมียน้อยซึ่งเป็นทาส" คือ
 "เมียที่ไคตัวมา หรือ เมียกลางทาส"

ยุคมือถือนม

ตัวอย่าง "ประการหนึ่งชายยุคมือถือนมหยอกเมียท่าน
 ประการหนึ่งนามีท่านหม้อยูขึ้นไปหา เมียท่านถึง
 ในเรือน" (กฎ. 2 น.207)

คำว่า ยุคมือถือนม ในตัวอย่างนี้น่าจะหมายถึง "การล่วงเกินหญิง" เช่นเดียวกับ
 กับคำว่า จับมือถือนม ดังไคกล่าวมาแล้วข้างตน

ยุคย่อถ้อย

ตัวอย่าง "แถมขึ้นลูกความถึงชำเราก็คือ ยุคย่อถ้อย

ย้อชักนลัดไสลูกความโดยอุกอาจคองนี้" (กฎ. 2 น.165)

คำว่า ยุคย่อถ้อย ปัจจุบันไม่มีใช้ พิจารณาตามความในตัวอย่างนี้อาจหมายถึง "ลวงเกิน" กล่าวคือ "ลวงเกินลูกความซึ่งเป็นหญิง" หรืออาจหมายถึง "กระซอกไหล" ก็ได้ แต่ดูตามตัวอย่างนี้จะแปลว่า "กระซอกไหล" เพราะเป็นความที่เกี่ยวข้อกับ ย้อชักนลัดไส และเป็นคนละความกับข่มขึ้นลูกความถึงชำเรา

รองแรกแตกเสียงสำหรับปากแข็ง

ตัวอย่าง "อย่าให้รองแรกแตกเสียงสำหรับปากแข็ง

เพงตากูกัน" (กฎ. 2 น.157)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า รองแรกแตกเสียงสำหรับปากแข็ง เป็นอาการของคน ทะเลาะกัน คือ "รองตะเบ็งเสียง อะอะควากัน" ประกอบด้วยคำว่า รองแรก แปลว่า "รองเอ็ดตะโร" แตกเสียง สมัยปัจจุบันไม่มีใช้ น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับ "แตกเสียง" สำหรับ คงเป็นคำเดียวกับ สำหรับ แปลว่า "พูดโหวกฮวก, พูดเสียงแข็งคล้าย ๆ ชู" และ ปากแข็ง แปลว่า "เสียงเก้ง, เสียงแข็งแรง" คำคดองว่า รองแรกแตกเสียง สำหรับปากแข็ง สมัยปัจจุบันไม่มีใช้ แต่จะใช่เป็นคำ ๆ ว่า รองแรก สำหรับ และ ปากแข็ง

รักษาพยาบาล

ตัวอย่าง "ถ้าผลพฤษายังให้ไว้แก่ผู้รักษาพยาบาลก่อน" (กฎ. 2 น.143)

คำว่า รักษาพยาบาล ในสมัยปัจจุบันใช้กับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นว่า ในสมัยอยุธยา การดูแลต้นไม้ก็ชื่อว่า รักษาพยาบาล ได้ สมัยปัจจุบันไม่ชื่อว่า ผู้รักษาพยาบาล แต่จะใช่ว่า ผู้ดูแล

เว็กร่างคางสุ่น

ตัวอย่าง "ความเค็มนั้นก็จะเว็กร่างคางสุ่นไป จะ
มีใครคนร้ายในแผ่นดิน"

(กฎ. 2 น.204)

คำว่า เว็กร่าง แปลว่า "ร่างไป" คำว่า คาง แปลว่า "คาอยู่, ทิ้งอยู่, ยังไม่
แล้ว" คำว่า สุ่น แปลว่า "เสียไป, หายไป" คำว่า เว็กร่างคางสุ่น ตามตัวอย่างนี้จึง
น่าจะหมายความว่า "ล้มเลิกไป" ปัจจุบันมีคำว่า เว็กร่าง, คาง, และ สุ่น แต่ไม่ใช่
เป็นคำคล้องเหมือนในสมัยอยุธยา

เรือกสวนยวนยาง

ตัวอย่าง "พิพาทกันด้วยที่แดนไรนาละหารป่าฝั่ง เรือกสวน
ยวนยางบาวไพรสาระพะควม"

(กฎ. 2 น.101)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า เรือกสวนยวนยาง น่าจะหมายถึง "เรือกสวน" ในสมัย
ปัจจุบันมีใช้แต่คำว่า เรือกสวน และมักใช้เขาควบกับคำว่า ไรนา เป็น เรือกสวนไรนา
คำว่า เรือกสวนยวนยาง ไม่ใช่แล้ว

ลูกขุนมนนาย

ตัวอย่าง "แลอพยบอันมีบาดูชียนายสามจอมแลค้ำรา
พระราชโองการซึ่งพระราชอุทิศไว้แต่ก่อนนั้น
อันสัศพรักไปอยู่ด้วยลูกขุนมนนาย"

(ประชุมพระตำรา. น.22)

คำว่า ลูกขุนมนนาย สมัยปัจจุบันไม่มีใช้ แต่จะใช้ว่า เจ้าขุนมูลนาย หมายถึง
"ผู้มีศักดิ์มีอำนาจซึ่งมีบริวารมาก"

ลูกเจ้าเงาขุน

ตัวอย่าง "บอกการงานแก่ลูกเจ้าเงาขุนมนนาย
สัพก้านัดแห่งใด ๆ ก็ดี"

(กฎ. 1 น.113)

คำว่า ลูกเจ้าเงาะ ตามตัวอย่างนี้ ไม่มีใช้ในภาษาสมัยปัจจุบัน แต่ดูตามปริบท น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า ลูกขุนมนนาย ดังกล่าวแล้วข้างต้น

วิวาทบาดทะเลาะ

ตัวอย่าง "ทรงศรีสว่า การเมืองกลันตันไม่พอที่จะให้

วิวาทบาดทะเลาะกัน"

(จดหมายหลวงอุคม. น.245)

"ทรงศรีสว่า รังแกที่เคียว เหตุชนิดหนึ่ง
เท่านั้นมันเอาเป็นใหญ่เป็นโตวิวาทบาดทะเลาะ
กันไปได้"

(จดหมายหลวงอุคม. น.271)

คำว่า วิวาทบาดทะเลาะ ตามตัวอย่างนี้จะแปลว่า "ทะเลาะวิวาทกัน" ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่าวิวาทบาดทะเลาะ แต่จะใช้คำว่า วิวาทบาดหมาง แทน

สวนแทแพจริง

ตัวอย่าง "อนึ่งผู้โคคบซาทานเจรจาในวัง จับได้

สวนแทแพจริงให้ทวนหญิง 30 ที"

(กฎ. 1 น.122)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า สวนแทแพจริง น่าจะมีความหมายว่า "สอบสวนแล้วผิดจริง" ปัจจุบันคำนี้ไม่ปรากฏที่ใช้

สวนสัพซิบแท

ตัวอย่าง "เมื่อสวนสัพซิบแท เอาซาคนทานซอนไว
จริงให้ใหม่เทาคาคอนัน"

(กฎ. 3 น.5)

คำว่า สวนสัพซิบแท น่าจะแปลว่า "สอบสวนไต่ความแน่นอน" คือ สวน แปลว่า "สอบสวน" สัพ แปลว่า "ทั้งหมด" ซิบ แปลว่า "ตอน, ทำให้ไต่ความปรากฏออกมา" และ แท แปลว่า "จริง" คำว่า สวนสัพซิบแท ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่แล้ว

สิ้นหัวบัวนาง

ตัวอย่าง "ถาหญิงไคเสียตัวแกชาย ๆ ทาย สิ้นสอค
 นั้นให้ตกอยู่แก่หญิงจนสิ้น เพราะว่าสิ้นนั้นเป็น
สิ้นหัวบัวนาง ให้ไว้แก่หญิงแล"

(กฎ. 2 น.264)

คำว่า สิ้นหัวบัวนาง ในตัวอย่างนี้ จะมีความหมายอย่างไรยังหาหลักฐานแน่นอน
 ไม่ได้ ถ้าวินิจฉัยที่ศัพท์คู่ คำว่า สิ้น แปลว่า "ทรัพย์สิน, สิ่งของ" คำว่า หัว แปลว่า
 "ศีรษะ, ส่วนของพืชที่อยู่โคนทำหน้าที่เก็บอาหาร, ขางตน, แรก" คำว่า บัว อาจมา
 จากคำว่า บัว แปลว่า "ขาว หรือ ชายหนุ่ม" ก็ได้ ส่วนคำว่า นาง แปลว่า "หญิง"
บัวนาง จึงน่าจะแปลว่า "ขาวสาว หรือ "ชายหญิง" ส่วนสิ้นหัว น่าจะแปลว่า "สิ้นแรก"
 ถ้าเป็นโดยนัยนี้ คำว่า สิ้นหัวบัวนาง ก็น่าจะแปลว่า "ทรัพย์สินซึ่งเป็นของชายและหญิงเมื่อ
 แรกอยู่รวมกัน" หรือคำว่า บัวนาง อาจมีความหมายเชิงเปรียบเทียบหมายถึง "นมนาง"
 และ สิ้นหัวบัวนาง แปลว่า "ค่าตัวของผู้หญิง, หรือ ค่าตัวที่ผู้หญิงเสียความบริสุทธิ์ให้"
 หรืออีกนัยหนึ่ง สิ้นหัวบัวนาง อาจหมายถึง "ค่าเลี้ยงดู หรือ ค่าน้ำนม" ก็ได้ แต่ดูตาม
 ปรียบคำว่า สิ้นหัวบัวนาง น่าจะเป็นอย่างเดียวกับ สิ้นสอค ซึ่งอาจถือเป็นค่าตัวของผู้หญิง
 หรือ ค่าน้ำนมก็ได้

หุไวใจเบา

ตัวอย่าง "กำชัชนายทัพนายกองเสียจงหัว อยาให้
 มีความประมาททำหุไวใจเบาแก่การ"

(จดหมายหลวงอุคม. น.102)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า หุไวใจเบา น่าจะหมายความว่า "หุเบา, เชื่อง่าย, ไม่
 ไตรตรอง" คำว่า หุไว ในสมัยปัจจุบัน แปลว่า "หุสามารถรับเสียงไครวดเร็วและชัด
 เจน" แต่ตามตัวอย่างข้างต้นนั้น หุไว น่าจะหมายความว่า "ฟังแล้วรับมาไว" คือ
 "ฟังอะไรแล้วเชื่อตามโดยง่าย" ซึ่งปัจจุบันเราใช้ว่า หุเบา ไม่ใช่ หุไว ในสมัย
 ปัจจุบันคำว่า ใจเบา มักใช้เขาคู่กับคำว่า มือไว เป็น มือไวใจเบา แปลว่า "มักขโมย,
 ชี้อขโมย, เห็นของมีค่าแล้วอดขโมยไม่ได้"

5.2.2 คำคุณ

คำคุณที่มีใช้ในสมัยอยุธยา แต่สมัยปัจจุบันไม่ใช่หรือใช้คำคุณอื่นแทน มีตัวอย่างต่อไปนี้

กำชับกำชา

ตัวอย่าง "คิดให้หนังสือไปกำชับกำชาตระเตรียม
ไว้นั้น ก็ถูกต้องชอบควยราชการอยู่แล้ว" (จดหมายเหตุหลวงอุดม. น.199)

คำว่า กำชับกำชา แปลว่า "สั่งเน้นให้แน่น" คำว่า กำชา เป็นคำที่นำมาใช้
เข้ากับคำ กำชับ ไม่ปรากฏความหมาย แต่ฟังเสียงคล้ายคำว่า บังคับบัญชา ซึ่งบางครั้ง
สมัยโบราณเขียนเป็น บังคับบัญชา ก็มี คำว่า กำชับกำชา อาจเป็นคำที่สร้างขึ้นโดยเลียน
แบบ บังคับบัญชา ก็เป็นได้

คนเถาคคนแก

ตัวอย่าง "ไม่พบตัวผู้ตองคดี แลยื้อชักผดักใส่เอา
คนเถาคคนแกพ่อแม่พี่น้องเขาบอกวาไซ้เจมมีฟง" (กฎ. 2 น.167)

คำว่า เถา กับคำว่า แก มีความหมายอย่างเดียวกัน คำว่า คนเถาคคนแก จึง
จัดได้ว่าเป็นคำซ้อน ประกอบด้วยคำว่า คนเถา กับ คนแก เขาคู่กัน

ช้วนช้วนหน้า

ตัวอย่าง "อย่ารู้คลาดค้อปราชัยในช้วนช้วนหน้า ตอง
ดีจจาริฐานพระมหากษัตริย์เจ้า" (ประชุมพระตำรา. น.76)

คำว่า ช้วนช้วนหน้า ตามตัวอย่างนี้ น่าจะหมายถึง "ชาติหน้าชาติหน้า" คำว่า ช้วน
ช้วนหน้า ไม่ปรากฏที่ใช้ในสมัยปัจจุบัน

กึ่งตนกึ่งท่าน

ตัวอย่าง "ชายใดเมียมิไค้ชัวมีชู้จับชู้ไค้เมียช้ำ
แตกหักสาหัสสากรรจ์ ท่านให้ไหมชายนั้น กึ่งตน
กึ่งท่าน"

(กฎ. 2 น.218)

คำว่า กึ่งตนกึ่งท่าน ตามตัวอย่างนี้ ไม่ปรากฏที่ใช้ในสมัยปัจจุบัน และไม่ทราบ
แนวามีความหมายอย่างไร แต่น่าจะหมายถึง "กึ่งที่ตนทำกับภรรยา" คือ ตนทำภรรยา
บาดเจ็บมากน้อยเท่าใด ก็ให้ได้รับโทษหนักเบาเท่านั้น คือให้ได้รับโทษ "กึ่งที่ตนทำกับท่าน"

โดยสัตย์โดยจริง

ตัวอย่าง "อย่าให้คิดซื้อดินขายดินต่อไป แลรู้ว่าผู้ใด
ซื้อผู้ใดขายก็ให้มาออกกับกองชำระ โดยสัตย์โดย
จริงมิให้ปิดบังไว้"

(จดหมายหลวงอุดม. น.197)

"แลผู้รับประกันแก่ตางตายให้เอาเจ้าทุกข

นั้นมาว่าคดีสืบไป โดยสัตย์โดยจริง เท่านั้น"

(กฎ. 2 น.175)

คำว่า โดยสัตย์โดยจริง เป็นคำคุณศัพท์ที่เป็นคำซ้อน สัตย์ กับ จริง เป็นคำที่มี
ความหมายอย่างเดียวกัน คำว่า โดย แปลว่า "ตาม" ดังนั้นคำว่า โดยสัตย์โดยจริง
จึงน่าจะแปลว่า "ตามความเป็นจริง" สมัยปัจจุบันนิยมใช้ว่า โดยสัตย์จริง ไม่ใช่
โดยสัตย์โดยจริง กล่าวคือตัดคำว่า โดย คำที่สองออก

ตอคาตอตี

ตัวอย่าง "ถ้าชายหยาบช้ำตอ

คา	}	ตอคาแมยาย
ตี		

แลผู้เถาผู้แกแห่งหญิง"

(กฎ. 2 น.238)

"เจ้าหนีมาทวงของท่านแก่ผู้ทวนนี้ ๆ ก็ล้มคุณ
ท่านแลตอคาตอตีท่านมีบาดเจ็บควยกันทั้งสองข้าง"

(กฎ. 3 น.80)

คำว่า ตอ แปลว่า "เพิ่มให้ยื่นออกไป, เพิ่มให้ยาวออกไป, เพิ่มให้มากขึ้น, ทำให้ติดกันเป็นอันเดียว" คำว่า ตอคาตอติ ในตัวอย่างทั้งสองนี้เป็นคำคู่ คือเอาคำ ตอคา กับ ตอติ มาเขาคู่กันน่าจะแปลว่า "คากันตักันไม่หยุด" คือเมื่อฝ่ายหนึ่งคาหรือตอกฝ่ายหนึ่งก็ทำอย่างเดียวกันให้ยื่นเยื้องออกไป

ตอคาตอเถียง

ตัวอย่าง "ลูกขุนผู้ใดขุนคาบห้ามปรามมิฟังตอคาตอเถียง

ไซมีโทษ 3 ประการ"

(กฎ. 1 น.75)

คำว่า ตอคาตอเถียง ในตัวอย่างนี้เป็นคำคู่ น่าจะแปลว่า "คาและเถียงกันไม่หยุด" คำนี้ไม่มีใช้ในภาษาสมัยปัจจุบัน ในพจนานุกรมมีคำว่า ตอต่อเถียง แปลว่า "เฝ้าต่อเฝ้าเถียงไม่หยุดหย่อน" คำว่า ตอคาตอเถียง จึงน่าจะมีความหมายว่า "เฝ้าคาเฝ้าเถียงไม่หยุดหย่อน"

ตอคาตอวา

ตัวอย่าง "แลดูความมันมีเต็มใจ ในพิภษาบังคับ

บันชา แดมันโกรธตอคาตอวาออกอาจขาดเหลือ

แกสุภาเพชร"

(กฎ. 2 น.162)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ตอคาตอวา เป็นคำคู่ชนิดที่เป็นคำซ้อน ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า ตอคาตอวา แต่ใช้คำว่า คา เป็นคำซ้อน หรือใช้คำว่า คา หรือ วา คำเดียวโดด ๆ ก็มีคำว่า ตอวา ซึ่งพจนานุกรม ๆ แปลว่า "ทวงถามเหตุผลต่อผู้ที่ทำให้ตนไม่พอใจ, ตอวาต่อชานก็ว่า" คำว่า ตอคาตอวา ตามตัวอย่างนี้น่าจะมีความหมายเท่ากับ คา คำที่ประกอบด้วย ตอ...ตอ นี้ จะเห็นได้ว่า ถ้าตัด ตอ...ตอ ออก คำที่เหลือจะเป็นคำที่ใช้อยู่ในสมัยปัจจุบัน

ตามสัจตามจริง

ตัวอย่าง "อนึ่งกระลาการถามความนั้นให้ลูกความ

ให้แกแต่ตามสัจตามจริง"

(กฎ. 2 น.157)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ตามสัจตามจริง ใช้เป็นคำคู่ น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า โดยสัจโดยจริง คือแปลว่า "ตามความเป็นจริง, โดยสัจจริง"

ประเวประวิง

ตัวอย่าง "แลอยู่มามีส่งนายเงิน ๆ ก็ไปทวง แลทำ

ประเวประวิงไปมาคนเงินก็มีส่ง"

(กฎ. 3 น.76)

คำว่า ประเวประวิง พจนานุกรม ๆ ใช้ ประเวประวิง แปลว่า "พะว้าพะวัง, อึกเอื้อน; โอเอ" ในตัวอย่างนี้คำว่า ประเวประวิง น่าจะแปลว่า "อึกเอื้อน" ในสมัยปัจจุบันมีคำว่า ประวิง แปลว่า "หน่วงไว้, ทำให้เนิ่นช้า" เช่น ประวิงเวลา แปลว่า "หน่วงไว้ทำให้ไ้เวลาเพิ่มขึ้น, คือ พยายามเลื่อนเวลาออกไปหรือขอพักไปก่อน"

ป่วยงานป่วยการ

ตัวอย่าง "พระยาโชฎีกก็ตั้งมาช่วยจัดแจงส่งแถม

วันเดือน 5 ขึ้น 3 ค่ำ หลายวันมาแล้ว เสน

เอาจนป่วยงานป่วยการ ใ้ไ้ส่วยไม่"

(จดหมายหลวงอุดม. น.145)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ป่วยงานป่วยการ น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า เสียนงานเสียนการ คือ "การงานที่คิดไว้เสียหายหมด" ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า ป่วยงานป่วยการ คงใช้แต่คำว่า ป่วยการ แปลว่า "ไม่มีประโยชน์, ไม่ควรทำ"

เป็นขอเป็นงอ

ตัวอย่าง "พูดจากันกับนายเรือดำตาก็เป็นขอเป็นงอ
ไต่เรือร่าวอยู่ แตะข้างคนกุ่มสำนั้นวากลาวไม
เป็นขอเป็นงออะไรเลยเดือนลอยไปเสียหมด" (จกหมายหลวงอุคม. น.205)

คำว่า เป็นขอเป็นงอ ในสมัยปัจจุบันไม่มีใช้ ถ้าแปลตามความในตัวอย่างนี้ น่า
จะแปลว่า "ไต่เรือไคราว" คือ "เป็นขอ" น่าจะหมายถึง "มีข้อมีประเด็น, ไต่เรือ
ร่าว" ส่วน "เป็นงอ" น่าจะเป็นคำที่เติมเข้าคู่กันโดยไม่ต้องการความหมาย ไม่เป็นขอ
เป็นงอ น่าจะหมายถึง "ไม่ไต่เรือร่าว"

เป็นสัจเป็นเที่ยง

ตัวอย่าง "ถ้าผู้มีคตินั้นไปราชการค้าขายไกลก็
ตายหนีไซทานให้ตามจงเบนสัจเป็นเที่ยง" (กฎ. 2 น.144)

คำว่า เป็นสัจเป็นเที่ยง ในสมัยปัจจุบันไม่มีใช้ คำว่า สัจ แปลว่า "จริง"
คำว่า เที่ยง แปลว่า "ตรง, ยุติธรรม" ถ้าให้เป็นสัจเป็นเที่ยง น่าจะแปลว่า "ตามให้
ไต่ความจริง"

ไปรบไปร้อ

ตัวอย่าง "กองทัพพระยาไทรเขาก็เข้าไปอยู่ในเมือง
ไทรไต่เสียแล้ว จะไต่ไปรบไปร้อที่ไหน" (จกหมายหลวงอุคม. น.199)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ไปร้อ ที่นำมาเข้าคู่กับคำว่า ไปรบ ไม่น่าจะมีความหมาย
อย่างใด เพราะคำว่า ร้อ แปลว่า "กลับ, ฟิ้น, ยกขึ้น, ทำลาย" ไม่น่าจะเกี่ยวกับรบ
น่าจะเป็นเพียงสร้อยที่เติมเข้ามา สมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า ไปรบไปร้อ แต่จะใช้คำว่า
ไปรบไปรา ซึ่งหมายถึง "ไปรบไปตันทาน" (คำว่า รา แปลว่า "ระ, ตานทาน" เช่น
เอาเทาราน้ำ เป็นต้น)

ไปเรียกไปหา

ตัวอย่าง "มหาคโหมมาบอกว่าไปเรียกไปหาผู้มีศักดิ์ แล

มุลนายอนาประชาบาลมันมีสงมันออกมา" (กฎ. 2 น.144)

คำว่า ไปเรียกไปหา ตามตัวอย่างนี้จะมาจากคำว่า ไปเรียก แปลว่า "ไปแจ้ง
ว่าทางการต้องการตัว" กับคำว่า ไปหา แปลว่า "ไปสืบเอาตัว" คำว่า ไปเรียกไปหา
จึงน่าจะแปลว่า "ไปตามตัวมาเพื่อแก้คดี" ปัจจุบันคำนี้ไม่ปรากฏที่ใช้

หลายคาบหลายครา

ตัวอย่าง "แลผู้พิจารณาได้ให้โฉนดไปหาเร่งหลายคาบ

หลายครา แลมีออกมายังผู้พิจารณา" (กฎ. 2 น.177)

คำว่า หลายคาบหลายครา เป็นคำซ้อนแปลว่า "หลายครั้งหลายหน หรือ หลาย
ครั้งหลายคราว" ในสมัยปัจจุบัน คำว่า คาบ กับคำว่า ครา ไม่เป็นที่นิยมใช้ และคำว่า
หลายคาบหลายครา ก็ไม่มีใช้ในภาษาสมัยปัจจุบันด้วย ปัจจุบันนิยมใช้ว่า หลายครั้งหลายหน
หรือ หลายครั้งหลายคราว

5.3 คำประกอบ

คำประกอบได้แก่คำสองคำขึ้นไปเรียงกันและใช้เป็นคำเดียว แต่คำใหม่นี้ยังคง
ความหมายของคำเดิมที่มาประกอบกันอยู่ หรือบางครั้ง คำใหม่มีความหมายเป็นความหมาย
รวม ๆ ของคำที่มาประกอบ กล่าวคือการรวมกันทำให้ความหมายของคำที่มาประกอบ
แต่ละคำไม่เด่นเท่าเดิม คำประกอบมีลักษณะคล้ายคำสองคำเรียงกัน แตกต่างกับคำสอง
คำเรียงกัน คือคำประกอบเป็นคำซึ่งมาเรียงกันปรากฏรวมกันเสมอ, และใช้เป็นคำคำเดียว
ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำประกอบในภาษาร้อยแก้วสมัยอยุธยา ซึ่งบางคำในสมัยปัจจุบัน
ไม่ใช้หรือนิยมใช้คำอื่นแทน

ไซเจบลมตาย

ตัวอย่าง "ชายก็คี่หญิงก็คี่ไปบลคนไมอันมีผีให้ชายผิว
ชายชู่แลหญิงนั้นไซเจบลมตาย ฝ่ายผู้มีโคมลุ่มเจ้า
ไซเจบลมตาย"

(กฎ. 3 น.180)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ไซเจบลมตาย มิได้แปลว่า "เจ็บ" หรือ "ตาย" อย่างหนึ่ง
อย่างใดแน่นอนลงไป แต่แปลว่า "เจ็บหรือตายก็โดยอย่างไรอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่าง"
ความหมายของคำนี้จึงไม่เจาะจงว่าหมายถึงคำที่เป็นส่วนประกอบคำหนึ่งคำใด คือ ความ
หมายไม่บ่งชี้ว่าเป็น เจ็บ, หรือ ตาย อย่างไม่แน่นอน แต่อย่างน้อยต้องเป็นอย่างใดอย่าง
หนึ่ง หรืออาจเป็นทั้งสองอย่างก็ได้

ชอบเนื้อพึงใจ

ตัวอย่าง "มาตราหนึ่งภริยาสามีมิชอบเนื้อพึงใจกัน
เขาจะหย่ากันไซ้ตามน้ำใจเขา"

(กฎ. 2 น.242)

คำว่า ชอบเนื้อพึงใจ ตามตัวอย่างนี้ ประกอบด้วยคำว่า ชอบเนื้อ คือ "พอใจใน
ร่างกาย" และ พึงใจ คือ "ถูกใจกัน" เมื่อประกอบกันเข้าแล้วน่าจะมีความหมายรวม ๆ
ว่า "ชอบพอ" คือทั้งกายทั้งใจ คำว่า มิชอบเนื้อพึงใจกัน จึงน่าจะหมายความว่า "ไม่ชอบ
พอกัน" หรือ "เลิกชอบพอกัน" คือ "เบื่อหน่ายกัน"

ชื่อชาย

ตัวอย่าง "แลให้กำปิตันกราเปราคีลมาศ ชื่อชาย
เปนสุควก"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.4)

"ขอเรฎคีลมาศให้กำปิตันกราเปราคีลมาศ
แลลูกกาทั้งปวงให้ไปมาชื่อชายอย่าใดขาด"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.4)

คำว่า ชื่อชาย ตามตัวอย่างนี้ มิได้หมายถึง "ชื่อ, หรือ ชาย" แต่หมายถึงทั้ง
สองอย่าง ในสมัยปัจจุบันนิยมใช้คำว่า คาชาย แทน คำว่า คาชาย นั้น หมายถึงทั้งชื่อ

และชาย ในสมัยอยุธยาคำว่า ชื้อชาย มีปรากฏใช้มากกว่าคำว่า คาชาย

ผู้ใดคนอื่น

ตัวอย่าง "ควยข้าพเจ้าเป็นผู้หญิง หนีที่เห็นหน้าผู้ใด
คนอื่นไม่"

(แกลง. ปี 3 ค.1 น.130)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ผู้ใดคนอื่น หมายถึง "ผู้ที่ไม่ใช่บุคคลซึ่งกำลังพูดควย" ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่คำนี้ แต่จะใช้ว่า ใคร, ผู้ใด, ผู้อื่น แทน

ทุบตี

ตัวอย่าง "มาตราหนึ่ง โกรธกันทุบตีกันหัวแตกพันหัก
ทิมแทงกันจนบาทเจ็บแรงเอามากกฎหมาย"

(กฎ. 2 น.163)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ทุบตี น่าจะหมายถึง "วิวาท" คือ ทุบก็ได้ ตีก็ได้ หรือทั้งทุบทั้งตีก็ได้ มิได้หมายถึง เฉพาะทุบหรือตีอย่างใดอย่างหนึ่ง

ร้องแรกซ์คขวาง

ตัวอย่าง "หญิงนั้นร้องแรกซ์คขวาง มีคนรู้เหนไคยิน
ชมชื่นหญิงนั้นไคถึงชำเราก็คี"

(กฎ. 2 น.258)

"ไปกุมเกาะ เบาะแกลงหญิงทาสทวนควย
แรงคน แลหญิงทาสนั้นร้องแรกซ์คขวาง มีคน
รู้เหนไคยิน"

(กฎ. 2 น.342)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ร้องแรก น่าจะหมายถึง "ร้องเอ็ดตะโร" และคำว่า ขี้คขวาง น่าจะหมายถึง "ขี้คชื่น" คือ "ไม่ยอมทำตาม" คำว่า ร้องแรกซ์คขวาง จึงมีความหมายรวม ๆ ว่า "ร้องและขี้คชื่น"

ระแวงระวังคนควา

ตัวอย่าง "เจ้ากรมปลัดกรมแทนอกชาวที่ขันที่ออกไป
ให้ไกล แต่พอเรียกไคยนิให้ระแวงระวังคนควา
คูกยาให้มีเหตุการณไค"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.91)

ตามตัวอย่าง คำว่า ระแวงระวัง น่าจะหมายถึง "คอยดูแลป้องกันเหตุร้าย"
ส่วนคำว่า คนควา น่าจะหมายถึง "ตรวจตรา" ซึ่งปัจจุบัน ไม่ใช่ในความหมายนี้ คำว่า
ระแวงระวังคนควา จึงน่าจะมีความหมายว่า "คอยตรวจตราดูแลไม่ให้มีเหตุร้ายเกิดขึ้น"
ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่ ระแวงระวังคนควา แต่อาจใช้คำว่า รักษาการณ์ แทนไค

รับสุเลี้ยงกู

ตัวอย่าง "เราถือนคี่ถึงนักษาจึงเราให้รับสุเลี้ยงกู

กบิคตันกร เบค้อชิลมาศแลทหารทั้งปวง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.7)

คำว่า รับสุ ในตัวอย่างนี้ น่าจะหมายถึง "ต้อนรับ" คือ "รับเมื่อเขามาสู่" และ
คำว่า เลี้ยงกู น่าจะหมายถึง "เลี้ยงอาหาร" คำว่า รับสุเลี้ยงกู จึงน่าจะหมายถึง
"ต้อนรับและเลี้ยงอาหาร" คำนี้ปัจจุบันไม่ใช่ อาจใช้คำว่า ต้อนรับขับสู แทนไค แต่ถา
พิจารณาตามความหมายของคำแล้ว คำว่า รับสุเลี้ยงกู มีความหมายซัดกว่า ต้อนรับขับสู
เพราะในคำว่า ต้อนรับขับสู นั้น คำว่า ต้อนรับ มีความหมายว่า "รับรองแขก" ส่วน ขับสู
ไม่น่าจะมีความหมายเป็นการต้อนรับเลย

เรือกสวนไรนา

ตัวอย่าง "มิไคให้พระสุภาวะคี่สืบสาวเอาลูกเตาฆ่าคน
ข้างมาวัควายเขาเรือกเรือกสวนไรนาที่คินแก
เจ้าสิน"

(กฎ. 3 น.85)

คำว่า เรือกสวนไรนา ในตัวอย่างนี้ หมายถึง "สวน, ไร่, หรือ นา" ก็ได้
เป็นการพูดคลุม ๆ ไม่เจาะจงว่าเป็นอย่างไรใดแน่ จึงนับไคว่าเป็นคำคำหนึ่งซึ่งมีความหมาย

รวม ๆ ว่า สวน, ไร, และ นา กล่าวคือ ไม่ว่าจะ เป็น ส่วน, ไร, หรือ นา ก็เข้า
 ชายเป็น เรือสวนไรนา ใต้ทั้งสี่ ลักษณะเช่นนี้นับเป็นวิธีพูดอย่างหนึ่งของไทย คือ เมื่อ
 จะกล่าวถึงอะไรสักจำพวกหนึ่งหรือประเภทหนึ่ง แต่ไม่มีคำชื่อจะใช้เรียกจำพวกหรือประ-
 เภทนั้น ก็ใช้วิธีเรียกสิ่งที่อยู่ในจำพวกนั้นสองสิ่งสามสิ่งกลายเป็นการยกตัวอย่าง แต่ผู้พูด
 มีใจต้องการหมายถึงสิ่งที่เรียกนั้น ๆ โดยตรง หากแต่ต้องการหมายถึงประเภทของสิ่งที่
 ต้องการ เรียก

ลมตายเจ็บป่วย

ตัวอย่าง "ฝ่ายพมาลมตายเจ็บป่วยดงประมาณ 300-

400 คน"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.107)

คำว่า ลมตาย และ เจ็บป่วย เป็นคำที่ใช้ในสมัยปัจจุบันทั้งคู่แต่ไม่มีใครใช้เข้า
 กันตามลำดับเช่นนี้ มักใช้ว่า เจ็บป่วยลมตาย คำว่า ลมตายเจ็บป่วย ในตัวอย่างนี้ น่าจะ
 มีความหมายอย่างเดียวกับ เจ็บป่วยลมตาย คือ "ตาย หรือ เจ็บป่วย" หรือ "ตายก็มี
 เจ็บป่วยก็มี"

ลม ๆ คอร ๆ

ตัวอย่าง "อนึ่งจหมื่นไวยวรนาฏรับพระราชโองการ ๆ

สั่งวาพันที่อพระเมรุพนักงานซักแคะทำให้ลม ๆ

คอร ๆ ออมีไคเสมอกันนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.117)

"ซึ่งจไคแคงที่อนั้นให้ทำเป็นเรือกให้เสมอ

กัน ออย่าให้ลม ๆ คอร ๆ ออจครั้งนี้ไค"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.117)

คำว่า ลม ๆ คอร ๆ ตามตัวอย่างเหล่านี้ น่าจะแปลว่า "ต่ำ ๆ สูง ๆ" ประ-
 กอบควยคำว่า ลม แปลว่า "ต่ำ" กับคำว่า คอร แปลว่า "สูง" คำว่า ลม ๆ คอร ๆ นี้
 ในสมัยปัจจุบันมีใช้น้อย และมักใช้ในความหมายว่า "ไม่สม่ำเสมอ" เช่น "เขาทำงาน
ลม ๆ คอร ๆ" อาจหมายความว่า "ทำบ้างไม่ทำบ้าง" หรือ "ทำงานไม่เรียบร้อย" ก็ได้

แล้วแต่บริบท แต่ไม่นิยมใช้ในความหมายว่า "ต่ำ ๆ สูง ๆ" และคำว่า ต่ำ ๆ สูง ๆ ในสมัยปัจจุบัน ก็นิยมเรียงลำดับคำใหม่เป็น สูง ๆ ต่ำ ๆ

เลี้ยงดู

ตัวอย่าง "ออกญาทรเนาวศรีมหาณรงค์ให้เลี้ยงดู

กาปิตันกราเปราคีลมาศแลฝรั่งผู้มาทั้งปวง" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.4)

คำว่า เลี้ยงดู ประกอบด้วยคำว่า เลี้ยง ซึ่งหมายถึง "เลี้ยงอาหาร, หรือให้อาหารกิน" และคำว่า ดู ซึ่งหมายถึง "ดูแล, หรือ ให้ความสะดวกสบาย" คำว่า เลี้ยงดู ซึ่งใช้เป็นคำคำเดียว จึงจัดไวยากรณ์เป็น คำประกอบ และมีความหมายรวม ๆ ทั้ง "เลี้ยง, และ ดู" คำนี้ยังมีใช้อยู่ในสมัยปัจจุบัน และความหมายเน้นไปทาง "เลี้ยง" มากกว่า "ดู"

สั่งสอนวากลาว

ตัวอย่าง "อย่างธรรมเนียมมหาดเล็กแตกอน ให้หมื่น

สารเพชรภักดี หมื่นศรีสรักษ์ หมื่นไวยวรนาถ

หมื่นเสมอใจราช นายศักดิ์ นายสิทธิ์ นายฤทธิ

นายเดช สั่งสอนวากลาวมหาดเล็ก จา หุ้มแพร

เลว ผู้ทำราชการฉลองพระคุณพระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธเจ้าอยู่หัวโดยสุจริต"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.81)

คำว่า สั่งสอนวากลาว ตามตัวอย่างนี้ น่าจะมีความหมายรวมทั้ง สั่งสอน คือ "บอกสิ่งที่ถูกต้อง" และ วากลาว คือ "ห้ามสิ่งที่ผิด" คำว่า สั่งสอนวากลาว จึงมีความหมายทั้ง สอน และ ห้าม น่าจะมีความหมายตรงกับคำว่า อบรม หรือ อบรมสั่งสอน ที่ใช้กันในสมัยปัจจุบัน ในสมัยปัจจุบันไม่นิยมใช้คำ สั่งสอน และ วากลาว เข้าด้วยกัน คำว่า สั่งสอน มักใช้เข้าคู่กับคำว่า อบรม เป็น อบรมสั่งสอน ส่วนคำว่า วากลาว มักใช้เข้าคู่กับคำว่า ตักเตือน เป็น วากลาวตักเตือน